

LJUBLJANSKI ZVON

*Mesečnik
za književnost
in prosveto*

XLII. LETNIK 1922 11. ŠTEVILKA

IZDAJA TISKOVNA ZADRUGA V LJUBLJANI

Vsebina novemberskega zvezka:

1. A. Funtek: O besedilu naših popularnih pesmi. (Konec prihodnjič.)	641
2. Ivan Lah: Angelin Hidar. (Konec prihodnjič.)	648
3. Pastúškin: O da se mi je pomuditi!	659
4. Josip Vidmar: Bogoskanje Leonida Andrejeva. (Konec.)	661
5. Slavko Grum: Šolza	671
6. Vojeslav Molè: Iz varšavskih zapiskov. (Konec prihodnjič.)	672
7. France Bevk: V globini. (Konec prihodnjič.)	678
8. Marija Kmetova: Elegija	685
9. Miran Jarc: Poletje. (Konec prihodnjič.)	687
10. E. Gangl: Zemlja, zemlja!	691
11. Književna poročila	692
Miran Jarc: Josip Ribičič - Ivan Vouk: Šest mladinskih iger. — Ivan Zorec: Milan Ogrizović: Vučina, drama u tri čina. — Josip Vidmar: M. J. Lermontov: Junak našega časa. — J. A. G.: dr. Rudolf Molè: Sienkiewiczovi romani, I. Z ognjem in mečem. — A. Pirjevec: Ivić Aleksa: O srpskom i hrvatskom imenu. — Dr. Alfred Šerko: Aleš Ušeničnik: Uvod v filozofijo. (Konec.) — Rudolf Binter: Adolf Robida: Samoznaki slovenske stenografije. — Miran Jarc: F. Kočevar: Mlinarjev Janez, slovenski junak ali uplemenitba Teharčanov.	
12. Kronika	702
B. Borko: Moderna ruska lirika.	
13. Nove knjige	704

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 60 Din,
za pol leta 30 Din, za četrto leta 15 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 7 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo. — Upravištvo se nahaja
v Prešernovi ulici 54.

Last in založba »Tiskovne zadruge«, z. z o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto

XLII. letnik

1922

11. številka

A. Funtek:

O besedilu naših popularnih pesmi.

Mizerno stanje slovenske lirike v drugi polovici 19. stoletja od «Novic» pa do «Glasnika» in deloma še do dunajskega «Zvona» je tako znano, da ni treba še posebej razpravljati o njem. Do malega vsi pesniški proizvodi Bleiweisovih «slavnih domorodcev» ali «nadebudnih pesnikov» bi bili tudi že davno pozabljeni ali pa bi jim bilo določeno zadnje pribežališče v slovstvenih čitankah, da niso dobili prikupnih melodij in z njimi vred življenske moči, ki je prežijela pol stoletja. Obžalovati pa bi bilo, ko bi se uveljavljala ta moč še kopo desetletij na kvar zdravemu razumu in dobremu okusu.

Tedanjih skladateljev ni povsem dolžiti za greh «zoper dobre šege». Da so imeli boljše besedilo, bi bili ukoriščali to besedilo. Miroslav Vilhar in Blaž Potočnik sta bila vrhu tega skladatelja in pesnika obenem; kaj čuda, če sta brez avtokritike uporabljala za svoje skladbe izključno svoje tekste, ponajveč seveda dvomljive literarne vrednosti? Vobče pa je videti, da skladateljem tudi ni bilo toliko do dobrega besedila kolikor do tega, da so sploh uveljavljali svojo glasbeno potenco, zlasti ker so se zaporedoma ustanavljali pevski zbori, ki jim je bilo treba napevov, lahkih, melodioznih, takih, da so «šli v uho»; besedilo je bilo pri tem kolikor toliko postranska reč. Samo nekaj domorodnih «ocvirkov», pa je bilo ustrezno vsem — skladateljem, pevcem in poslušalcem. Da ima glasba v prvi vrsti ilustrativen namen in pomen, tega se menda takrat ni še nihče zavedal med nami. Odtod tudi marsikdaj ohlapna muzikalna deklamacija; odtod n. pr. nonsens, da je položil Davorin Jenko v verzu «Blagor mu, ki se spočije» ves težki akcent na brezpomembni zaimčič «se», ki zveni — vsaj meni — tudi ob žalostni priliki, ko se poje Cegnarjeva pesem, malone smešno, prav tako kakor v žalostinki nemškega izvora, v kateri ima verz «Da vid'mo v kraju večnem

se» zaradi okornega prevoda tudi težak muzikalni poudarek na zanikarnem zaimku «se».

Kar se tiče takih pevcev, ki se ne bavijo s strogo umetniškimi, težkimi skladbami, torej pevcev diletantov, je značilen pojav, da se kar nič ne menijo za besedilo. Pojo ti pesem po stokrat, a je ne umejejo ali pa se sploh ne zavedajo, kolik nezmisel krožijo časih. Klasičen dokaz temu je mimo drugega pesem «Hej Slovani». Kadar prikipi narodna navdušenost do vrha, zazveni ta ponosna himna, ta «Hetzlied», kakor so jo vedno nazivali naši rajni ljubljanski kazinoti. Prijatelj, ki si že tolikokrat pel to pesem, ali si kdaj razmišljal, kaj pomeni verz: «Grom in peklo, prazne vaše proti nam so steke»? Ali si šel morda celo gledat češko besedilo? Nisi šel, ker te ni zanimalo ali pa ker nisi imel prilike; zato poješ tudi še dandanes one «steke» in ne veš, kaj poješ. Stvar bodi tukaj razjasnjena vsaj tistim, ki hočejo vedeti, kaj pojo. Češko besedilo pravi: «Hrom a peklo, marné vaše proti nám jsou vzteky». Beseda «vztek» pomeni v slovenščini «besnost, srd» (cf. «steklina, stekel pes»); zmisel tega verza je torej: Grom in peklo (običajna češka interjekcija), izlivi vaše besnosti so prazni proti nam = nam ni nič do vašega onemoglega srda. — Ne vem, kdo je zagrešil klavetni prevod te pesmi; izvestno pa ni poznal češkega jezika, drugače ne bi bil besede «pevně» poslovenil z besedo «pevši» (sic!), tako da so Slovenci dolgo časa brez pomisleka peli: «Bratje, mi stojimo pevši kakor zidje grada», dokler se ni nekomu vendarle zdela stvar preglupa, pa je šel in je za češko besedo «pevně» pravilno postavil besedo «trdno».

Tudi Zajčeva pesem «U boj» iz opere «Nikola Zrinjski» je še dandanes repertoarna točka naših diletantskih pevskih zborov. Ko je pred nekaj leti na ženskem učiteljišču ljubljanskem nanesla beseda na to opero, odnosno na pesem «U boj», sem vprašal gojenko, kako umeje besede «mač iz toka». Pa se mi je odrezala, da so ji te besede pomenile «mačè stoka»... Mislim, da je pri nas še dosti pevcev, ki mislijo pri teh besedah na stokajoče mačè ter jih pojo «čuvstveno, iskreno, s finim umevanjem», kakor se pozneje tako pogostoma čita v časniških poročilih. —

Ali ta zgleda še nista najhujša; zaradi njiju tudi ne bi bil spisan ta članek. Kar mi je potisnilo pero v roko, je tisto neodpustno šušmarstvo, tista neverjetna glupost, ki je tolikokrat oznaka naših starejših pesmi — kdo ve ali ne kot posledica destruktivne ignorance Bleiweisove v pesniških stvareh? Slovenski cerkveni krogi so započeli pred nekaj leti energično akcijo, da so

se skrbno opilile starejše cerkvene pesmi, t. j. da so dobile obliko, kakršna se jim spodobi. Prav je bilo tako. Nič manj prav pa bi ne bilo, ko bi se tudi popularnih posvjetnih pesmi iz starejše dobe lotile večje roke ter izločile iz njih vse, kar je trivijalnega, neokusnega in zlasti kar je glupega. Saj se pojo te pesmi od rodu do rodu; večinoma se jih uči že šolska mladina in tako je z melo-
dijo vred usojeno tudi njih besedilo dolgo življenje. Prav za prav samo zaradi melodije! Zakaj neizpodbitna resnica je, da ni še nobena pesem, bodisi še tako lepa, obnarodela zaradi vsebine (tudi «Luna sije» ni izvzeta); ampak obnarodela je zgolj zaradi melodije, ki se ljudem omili, da jo pojo, kadarkoli je treba in tudi, kadarkoli ni treba...

Naši «poetje» do primeroma 80. leta minulega stoletja, žal, niso bili pesniki. Bili pa so pošteni patrioti, ki so radi žrtvovali čas, glavo in roke, da bi zbudili med Slovenci narodno zavest in narodni ponos. Zato je poglavitna vsebina njih popevanja domovina; zato so ponajveč in najrajši proslavljali lepoto slovenske domovine in kar je v zvezi z njo. Najbolj jih je seveda navduševala gorenjska stran: Triglav, planine, blejsko jezero. Te pesmi tvorijo skupino zase in so dandanes najbolj priljubljene, dasi so izmed vseh naših pesmi — najslabše. Skrajnji čas je že, da se ali popolnoma izločijo iz našega pevskega repertoarja ali pa da se temeljito popravijo, odnosno da se podstavi njih napevom novo besedilo, kar bi po vsej priliki ne bila prevelika umetnost. Taka akcija bi seveda med narodom ne imela nobenega uspeha; pač pa bi uspela v šoli, ako se iztrebi njih sedanje besedilo iz šolskih pesmaric. V predelani obliki bi si potem vse te kakor tudi druge pesmi, o katerih hoče razpravljati pričujoči spis, polagoma že utrle pot med preprosti narod.

Namenoma postavljam izmed «gorenjske skupine» na prvo mesto čemšeniškega župnika Kajetana Hueberja (ali Huberja) «Otok bleški», dasi je Vilharjeva pesem «Po jezeru» starejša in mu je očitno služila za zgled in vzor. Svoje dni sem na ženskem učiteljišču ljubljanskem označil to pesem za najbolj neumno, kar jih ima slovenska obnarodela lirika. Če trdim to tudi sedaj, utegne završeti med pevskimi krogi prav takšen protest, kakršen je takrat završil med gojenkami ljubljanskega učiteljišča. Toda oglejmo si to «pesem» natančneje.

Najprej bodi ugotovljeno, da je oblika «bleški» popolnoma nemogoča, bodisi po glasoslovnih pravilih, bodisi po narodni govorici; občina je vedno le blejska, nikoli pa ne «bleška». Mimo tega zbode vsakogar, ki ima kaj jezikovnega čuta, tisti madžarski

...jski zpr. = pesnik je sedel na polbovalon vina. No Johanna, ali glasi
 ve matakaličice, Gospod, to že vsak tu zna " — je bil njen odgovor
 er je Čušniko. Pa original ta Rajetan, ki je po Petercelovem spisu v lj. 1848
 go kaže pa menda, da je bil. Pa Rajetan je pesnik ta Humber od sedanjih verzifikato
 A. Funtek: O besedilu naših popularnih pesmi. x

«kinč», ki ga je veliki Koseski — po Levstikovo povedano —
 «zapljunil» v slovenski književni jezik. Ali to le mimogrede; v
 prvi vrsti gre za vsebino. Torej: ti blejski otok si nebeška dika
 kranjske zemlje. Prav. Samo da človek ne ve, ali je mislil avtor
 res le na blejski otok ali na blejsko jezero. Na otok skoro gotovo
 ni mislil — dasi bi ga bila kot duhovnika, ki je prvič prišel na
 Bled, utegnila uprav očarati Marijina cerkev na otoku — ampak
 po vsej priliki je smatrati «otok» za «jezero», ki ga po nadaljnjen
 besedilu «obdaja ven'c iz raja». Kakšen venec je to? Rajski venec
 vsekakor, torej nebeško lep; samo da ni jasno, iz česa je prav
 za prav ta venec. Ali ga tvorijo planine ali polja ali vse skupaj,
 torej vsa okolica? Če ga tvori okolica, ne more biti ta okolica
 venec, ki obdaja jezero, zakaj venec samo ovija; nezmislno pa
 je zopet reči: Rajskolepa okolica te ovija. — In prihodnji verz:
 «Vse se veseli». Ali spada ta stavek k prejšnjemu pripovedovanju
 ali pa je v zvezi z naslednjo kitico? Če spada k prejšnjim verzom,
 visi brez sintaktične opore v zraku; če pa je v zvezi z naslednjo
 kitico, je nezmisel celo popoln. Zakaj valovi bi morali igrati od
 samega veselja, ker je jezero tako lepo; ribice bi morale imeti iz
 istega vzroka «dobrovoljni ples» — ribice in dobrovoljen ples! —
 in od samega veselja bi se morala ladja gibati in nas zibati k
 nebeški kraljici. Toda ne! Stvar je pač taka, da se veseli vse ono,
 kar se vozi s poetom na ladji proti otoku, in tedaj se zdi poetu
 in z njim tudi tebi, ki poješ to pesem, že to nebeško lepo, da se
 poigravajo valčki in da imajo ribice okoli čolna «dobrovoljni
 ples»... Kaj bi se torej še nadalje menil za «kinč nebeški» in
 za «ven'c iz raja»!

Vendar ne tako; krivice ti nečem delati. Od valov in rib ti
 pohiti oko drugam; saj poješ takole: «Z vrhnja srede skale blede
 stari Grad je rob; čez od Grada mutast strda strmi Babji zob.»
 Ali pa veš, kaj je to: «Z vrhnja srede skale blede»? Ne veš, poješ
 pa vendarle; tudi se ne zavedaš in niti ne razmišljaš, čigav rob
 je stari Grad, poješ pa vendarle tako, ker si tolikanj navdušen,
 da se ti še misliti ne dá! In tisti božanstveni prizor, kako «čez od
 Grada mutast strda strmi Babji zob»! Prevzet si tako, da niti ne
 slutiš, kolik hudomušen humor je položil tvoj poet v te besede:
 Prvič je Babji zob mutast, dasi je — salva venia — babji, in dru-
 gič nima kaj jesti, ker ne more obirati ljudi in gristi njih besed,
 tako da je siromak obsojen na večni stradež in gladež!

Popolnoma po pravici torej zazveni sedaj tvoj vzklik: «Kdor
 si tukaj, le zaukaj brez vse skrbi». Zaukaj, prijatelj, zaradi otoka,
 zaradi rajskega venca, zaradi valov, ribic, ladje, starega Grada in

— 645 —

pesem! Vrh tega se moraš diviti mogočnosti pevčevega petja — saj žvrgole ptice vsaka svojo pesem **zato**, ker so čule njegovo. In diviš se tudi lahko samemu sebi, ker si, pojoč o tem čudovitem učinku, sam identičen s poetom, kakor si identičen z njim, ko nadaljuješ: «Ribam srca vsem igrajo (!), da skakljajo nad vodo; še valovi šepetajo in šumljajo med seboj.» Morda ne igrajo srca ribam ravno zato, ker so čule tvojo pesem — vsaj povedal nisi tega — ampak igrajo jim prav tako, kakor igra srce tebi ob prestestni poeziji teh besed. Skoro bi z ribami vred skakljal še ti nad vodo; škoda samo, da ne moreš. Ribam pa se kar neče ostati v valovih; saj še (= celo) valovi šepetajo (morda zato, ker ribe ne morejo) in šumljajo med seboj. Zopet pa je treba razmišljati, ali se godi to zaradi tvojega petja ali pa zato, ker si valovi ne morejo kaj, da ne bi šumljali «med seboj» ob toliki lepoti zgodnje jutranje ure... Toda kaj ribe, kaj valovi! Zdajci si se domislil nečesa, kar ni v nikakršni vzročni zvezi z njimi. «Tukaj Slava vence vije, srce bije nam glasno.» Saj je to irelevantno, kje jih vije (nekje na skali à la Lorelei?), kako jih vije, kakšne jih vije in za koga jih vije. Dovolj je, da nam zato bije srce glasno. Nam? Torej je vendarle večja družba v čolnu? In vsi so molčali in prepeval je edino poet? Da ni imel tolike sugestije do njih, kolikršno ima vsak tenorist do tovarišev, čim sede z njimi v gostilno? Nič zato! Srce nam bije tako glasno, da moramo vzklikniti: «Čujte, gore in bregovi, da sinovi Slave smo.» Situacija je torej ta: Ti poješ, ptice žvrgole, ribe skakljajo nad vodo, valovi šepetajo; Slava vije vence — ali te ne tira vse to z neodoljivo silo do prisege, da si Slave sin? S slepoto bi bil udarjen, ko bi trdil, da ni tako. Zato pa si po pravici prepričan, da se tak umotvor ne sme vreči med staro šaro, ampak da se mora izražati melodično z glasbo in da se mora celo plastično prikazovati v obliki telovadskega poema... *Utemeljitev pa pa vsekakor ni dobra — mnogo mnogo pr...*

Gorenjsko stran, specialno pa «Bled širokoznani», opeva Andrej Praprotnik v «Pozdravu» takole: Pozdravljam te, gorenjska stran; pozdravljam te, širokoznani Bled; pozdravljam te, množica sivih snežnikov; pozdravljam te, kipeči Triglav, močni «var»; pozdravljam vas, rožno venčane planine; pozdravljam te, mila cerkvice na otoku; pozdravljam te, nebeška kraljica in gospa! In še enkrat te pozdravljam, gorenjska stran, in tebe, širokoznani Bled, in tebe, množica sivih snežnikov!... Ali te ne spominjajo ti pozdravi živo slovesnih shodov, ko je otvarjal predsednik zborovanje: Pozdravljam vas, mili bratje iz zelene Štajerske (Živeli!); pozdravljam vas, mili bratje iz tužnega Korotana (Živeli!); pozdravljam

vas, mili bratje iz solnčne Goriške (Živelil!); pozdravljam vas, mili bratje iz kršne Istre (Živelil!)? — Ako ti še ni dosti teh pozdravov, lahko pričneš spet od kraja itd. ad libitum. O tem skrupcalu, ki je mimo vsega skodričano v strašni obliki, bi bila pač vsaka nadaljnja beseda odveč. *Meni se ta vgrajna pesnica ne zdi ničeno /k/*

«Gorenjska stran» je dobila še enega poeta, M. Semrajca, ki je zložil pesem na čast Triglavu. Fleišmanova glasba je lična, efektna, kakor nalašč za manj izurjene zборе. Poje pa se, hvala Bogu, samo ena kitica, ki slove, vestno transkribirana v prozo, takole: Oziram se v skalnato gorenjsko stran; vrhovi Triglava se blešče; velikan kipi proti jasnemu nebu in gleda, kaj delajo sinovi. Videl je zgodbo otrok Slovenije, slišal njih petje, vrisk in jok. Vse je razdejal vihar, narod pa je zmerom stal in gledal nad Triglavom neba obok. — Silni Triglav torej gleda na sinove (to so namreč otroci Slovenije); zanima ga, kaj delajo, ker je bil priča njih zgodovini. Dasi je vse razdejal vihar, je vendarle narod zmerom stal in gledal nad Triglavom neba obok. — Ti, ki poješ te besede, seveda ne veš, kaj vse je razdejal vihar, ker ne poješ nikoli druge kitice, iz katere šele bi zvedel, kako so pridrli Turki v slovenske krajine in kako so jih pobijali junaški Slovenci, dokler niso zadobili venca zmage! Toda saj ti je dovolj, da je narod zmerom stal, in ponosen si, da je gledal nad Triglavom neba obok. Zakaj to ni kar tako, gledati ravno nad Triglavom neba obok ali pa neba obok ravno nad Triglavom! Ponosen in navdušen si tolikanj, da se tudi ne meniš za iskreno vabilo, ki ga kliče pesnik vilam v tretji kitici: Ko so nas žulile verige do kosti, ko so nam krivice klonile vrat — sedaj že blešči zarja omike (!) po svetu; torej zapojte veselo tudi ve, vile, slovenskim sinovom, da ni višje in slavnije dolžnosti, nego delati za čast, «blagor» in rast domovine, dokler stoji naš Triglav... Vidiš, ravno v tem vabilu pa tiči pravi pomen vse pesmi: Ko ne bi pesnik gledal na Triglav, izvestno ne bi pozival vil, naj zapoje tako veselo... Glej torej, kako čudovito domoljubne občutke zbuja pogled na Triglav človeku, ki ima zmisel za lepo našo domovino! *Saj o biosenu alaj jstov. v 1846/7 niste tu prav ničeda gl.*

Za slovo od gorenjske strani bodi semkaj postavljena še povedala Tomanova «Savica», zložena v sedmih kiticah, od katerih pa se po navadi pojeta samo prva in peta. Poslušajmo, kako Toman proslavlja Savico: Noč prižiga zvezdice na nebu (konstatacija, da jih prižiga na nebu, je potrebna, kakor je n. pr. potrebna v pesmi «Soča voda je šumela, mesec je na nebu s'jal»; pesnik že ve, kako je treba izražati nočno ubranost, vse bolje od šušmarškega Prešerna, ki je kar na kratko zabrusil predte besedi «Luna

sije», pa ti ni povedal, kje sije!); vse je mirno, samo Savica, hči kraljeva, pribobni (prej namreč še ni bobnela ta princesa!) in poje o svojem «slavno mirnem» domu. — Dani se, vsa narava diha le radost; kraljeva hči pa pribobni in poje, da je slovensko srce milo. — Kar nastane vihar; kraljeva hči pa pribobni in poje, da Slovenci nihče ne premaga. — Blisk obžari višino, grom pretresa žile (!) sive glave; kraljeva hči pa pribobni in poje, da slovenske hrabrosti ne bo konec. — Okršeno kamenje pleše pod slapom; kraljeva hči pa pribobni in poje, da Bog brani slovenski rod. — Vihar mine, kraljeva hči pa pribobni in poje o prelepih svobodnih časih. — Vsa narava že mirno počiva; kraljeva hči pa pribobni in «razglasno» poje «od Slovenije slavno pesmico». — Saj približno uganeš Tomanovo «pesniško idejo»; ustvariti je hotel nekakšno paralelo med pojavi v okolici Savice (zakaj neki ravno Savice?) in slovenskim svetom: miloba jutra — miloba slovenskega srca; preteči vihar — Slovenci ne premaga nihče; skalovje je stalno — slovenske hrabrosti ne bo konec; kamenje se suče v vrtincih — slovenski rod je v božjem varstvu (imenitna paralela!); čisto nebo po viharju — Slovencem nastopijo prelepi svobodni časi — — toda vse to je tako frazasto in bombastično, da moraš biti res dobrega želodca, ako hočeš prebaviti toliko «domorodno» navlako, mimo vsega servirano v ogabni zunanji obliki! *Pravna pesniška Tomanova ideja niste mogli prebrati.* (Konec prihodnjič.)

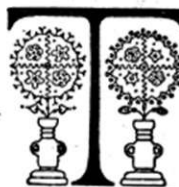
Ivan Lah:

(Nadaljevanje.)

Angelin Hidar.

Starokorotanski roman.

26. Hema.

Takrat so se začele na gradu velike priprave za sprejem vojvodove hčerke Heme, ki se je vračala s kraljevskega dvora češkega na svoj dom. Velik oddelek jezdecev ji je odšel proti severu naproti, da jo spremi po dolgi poti čez štajerske gore. Doma je družina ovenčala vrata z zelenjem in s cvetjem in vse se je pripravljalo na slavnostni dan. Vojvoda Bernard je pozval k sebi Angelina in mu rekel:

«Vrača se mi ljubljena hči princesa, ki je po materi visokega kraljevskega rodu. Želim jo sprejeti slavnostno: pozdravi naj jo pesem na pragu mojega gradu.»

Angelin je razumel to povelje. Odšel je v svojo sobo in se zagledal na cesto proti severu, kjer je imela priti gospodična s svojim spremstvom. Videl jo je v duhu, kako prihaja na belem konju, obdana od vencev in trakov. Njen obraz je žareč od mladosti, oči jasne ko zvezde, lasje zlati ko solnčni žarki, roke bele kakor lilije, dolga bela obleka ji odeva vitko nežno telo in dva paža na vsaki strani vodita njenega konja. Videl je njen nasmeh, sladak kakor rajska pesem, in njen pogled je pozdrav iz daljne dežele sreče in radosti. V njegovih prsih se je budila pesem, ki je doslej še ni poznal niti občutil: pesem ženske lepote; same so vstajale misli in besede so se zlivale v pesem in pesem je našla svoj napev, kakor da je vse to že davno ležalo skrito v srcu, pa se je šele zdaj prebudilo v pravi podobi. Bil je srečen in ni vedel, komu bi govoril o tej sreči. Položil si je roko na prsi: začutil je svoje znamenje in se zavedal svojega poklica. Odkod prihaja ta radost, ta slutnja, ta nerazumljiva bojazen, polna negotovega upanja in sladkega pričakovanja, polna hrepenenja in vdanosti? Ali je to dar matere ali poslanstvo očeta?

Prišel je slavnostni dan. Ves grad je oživel: rogovi na najvišjem stolpu so naznanjali prihod. Končno se je pokazala na cesti vesela četa jezdecev: jahali so na razigranih vrancih s svetlimi zastavicami v rokah, za njimi je prihajalo dvoje vitezov v srebrnih oklepih, nato je jezdil kraljevski glasnik, za njim na belem konju pa vojvodova hčerka s spremstvom. Približali so se gradu in sam vojvoda Bernard je odšel svoji ljubljeni hčerki naproti.

Angelin je stal sredi grajske družine ob vratih in gledal gospodično, ki se je zganila na svojem belem konju ter z ljubeznivo kretnjo podala vojvodu roko v pozdrav. Bila je kakor jo je videl v sanjah, preden jo je zagledal s svojimi telesnimi očmi. Obraz ji je žarel od mladosti, oči so se jasno utrinjale kakor zvezde, lasje vsi zlati ko solnce samo, roke bele in lilijaste, nasmeh sladak ko rajska pesem, pozdrav ljubezni in radosti. Bližala se je vhođu na svojem belem konju in bela njena obleka se je svetila v solnčnem sijaju. Vitezi so obstali, paži so prijeli njenega konja za uzde, vojvoda Bernard se je priklonil dragim gostom in Angelin je stopil pred gospodično in ji pel pesem v pozdrav. Vsi so ostrmeli; sama gospodična je bila kakor očarana od lepe pesmi in je z ljubezni polnimi očmi gledala pevca. Pevec je slavil dvor, kjer je preživela princesa svojo mladost, slikal je krasoto dvornih vrtov in visoke družbe, ki jo je obdajala: pevci in umetniki so tam ustvarili nov svet, da ozaljšajo srečo življenja; ona pa se je poslovila od tega lepega sveta in prišla po dolgi poti v deželo

korotansko, kjer ni še kraljevskih dvorov, toda je vsa zemlja en sam dvor velike božje umetnosti, ki je polna skrivnosti za vse, ki prihajajo vanjo.

Angelin je med petjem čutil, kako mu kri zaliva srce, kako mu žari čuden ogenj iz oči, kako raste pesem sama v visoki slavospev krasote.

«In v tem dvoru boš cvetoča roža ti, gospa, ki boš oživila ta svet s svojo dobroto.» Tako se je končala Angelinova pesem. Gospodična se je nasmejala in vrgla pevcu cvetko v zahvalo za njegov pozdrav. Angelin je ujel cvetko in jo pritisnil na srce. Začutil je, da je v tem trenutku prišlo nekaj novega v njegovo življenje. Gospodična je stopila s konja in je ob roki vojvode odšla v grad. Angelin pa je pobegnil v svojo sobo, vrgel se z lutnjo na preprogo in dolgo ležal na tem mestu, premišljuje o vsem, kar se je bilo zgodilo.

«Odkod si prišla, ti zarja solnčna, roža čudovita, ti sen moje pomladi? Kako naj te razumem, kako naj ti razodenem svojo srčno skrivnost? Prišla si z dvora kraljevskega in jaz sem prišel iz gozdne samote. Ali boš razumela pesem teh naših gora?»

Bolest in obup sta divjala v njegovem srcu: ljubezen se je vzbudila in je iskala besedi, da izpregovori o radosti in sreči življenja. Angelin pa je komaj razumel, kaj pomeni neznana sladkost. — — —

Prebudil se je šele, ko so ga poklicali k večerji, ki jo je dal vojvoda gostom na čast. Priklonil se je družbi in gospodični, ki je sedela poleg vojvode. Bila je vesela družba v dvorani in pojedina je trajala pozno v noč. Angelin pa je čutil sredi smeha in radosti sladke poglede gospodične Heme in si ni upal k nji dvigniti svojih oči.

Ko so drugi odšli spat, je on izginil na vrt in gledal v visoka okna, kjer je bila njena spalnica. Okna so bila dolgo razsvetljena; ko pa je luč ugasnila, se mu je zazdelo, da vidi pri oknu bele roke in zlate lase.

«Sedaj je prišel čas, da odidem po svojo kraljevsko dediščino,» je govoril Angelin. «Toda sedaj oditi in ne videti nje...»

Odšel je v svojo sobo in je preležal na tleh do ranega jutra, smotreč skozi okno na visoke zvezde, kakor da bi v njih hotel zvedeti, kod gre pot v svet.

27. Pot.

Leto se je že nagibalo k jeseni, ko je zapustil pevec Angelin Hidar brežiški grad in odhajal po cesti proti severu, proti oni

nežna in sladka, kakor lep spomin iz preteklosti: kralj je zakril obraz in molče poslušal. Ko je pevec končal, ga je povabil zopet na drugi večer; tako je postal Angelin pevec kralja Rišarja. Ko je prvič pel pred kraljem, se mu je tresla roka, kajti zdelo se mu je, da bo sama iz prsi prikipela velika skrivnost, toda bal se je kralja in hotel je, da počasi v njem vzbudi spomin in spoznanje. Zato je bil srečen, da je bila kralju po volji njegova pesem in je pel vsak večer lepše in jasnejše.

Padla je zima na vso deželo in gostje so se razšli po svojih gradovih; tudi pevci so odšli z njimi. Tako se je bližal božič, ki se je slavil na dvoru v vsej svečanosti.

30. Spoznanje.

Na sveti večer je slavil kralj Rišar vsako leto svojo zmago na obzidju jeruzalemskem. Ta praznik je posvečal samo svojemu dvoru; zato so plemiči in gospoda praznovali ta dan doma na svojih gradovih in so ostali na dvoru samo kraljevi svetovalci in služabniki s svojimi družinami. Kralj Rišar je v teh dneh ljubil samoto in je preživel po cele ure v grajski kapeli. Tam so duhovniki napravili jaslice, izrezane iz lesa in zložene v kotu, kakor je to običaj še danes. Zvečer so blagoslovili dvor in prestol, kajti to noč, ko se je rodil novi kralj sveta, so se morali posvetni kralji spomniti svoje slabosti in ničevosti; do polnoči so peli v cerkvi psalme, o polnoči pa se je vršila slavnostna služba božja.

Ko so se prazniki približali, je velel kralj Rišar svojim služabnikom, naj mu pokličejo pevca Angelina, da bo pel z njim božične pesmi v grajski kapeli. Tako se je zgodilo. Ko so duhovniki zvečer blagoslovili dvor in prestol, je stopil Angelin v sobo kralja Rišarja; slaba luč je razsvetljevala izbo, v ozadju pa so se svetila velika vrata, ki so vodila v grajsko kapelo. Tam je bilo še vse tiho, kajti duhovniki in dvorniki so bili v cerkvi, kjer so peli zahvalne psalme. Kralj je vstal in odšel v kapelo, razsvetljeno s čarobno lučjo. Ob steni je stal visok križ z Odrešenikom sveta; pod njegovimi nogami je bila vkovana v les zlata pušica in v njo je bil vdolan medaljon z belo rožo, ki jo je utrgal kralj Rišar na božjem grobu v svetem mestu, ko je prvi premagal sovražne vrste. Po deželi se je govorilo, da ima ta cvet čudotvorno moč, zato ni bilo nikomur dano priti v grajsko kapelo razen onih, ki jih je povabil kralj Rišar sam ob posebnih priložnostih, ko so se slavile na dvoru verske svečanosti. Tihota je vladala pod poltemnimi oboki, ki so se vzpenjali nad razpelom in skozi visoka okna je trepetal blesk svetonočnih zvezd.

(!) dokler ga ni slišal potujoči pevec, ki je naznanil njegovemu narodu kraljevo bivališče. V gradu so še služabniki in čuvarji pripovedovali o kralju Rišarju, ki je pel pesmi v svoji podzemski ječi, da bi kdo potnikov slišal njegov glas. Angelin je poslušal njihove povesti in ko je v temni noči gledal v šumeče valove pod seboj, je v njegovi duši vstajala čarobna pesem jetnika, ki čaka odrešenja v težkih mislih nánjo, ki je takrat novemu bitju darovala življenje sredi korotanskih lesov. Poslovil se je od groznega kraja in nadaljeval svojo pot na dvor kralja češkega, kjer so se shajali pevci iz vseh krajev sveta. Prišel je na kraljevski grad praški ter videl visoke katedrale in množice delavcev, ki so stavili nove. Videl je sijajne palače in razkošni dvor, kjer je princesa Hema preživela svojo mladost. Nastopil je pred kraljem in mu pel korotanske pesmi, ki so budile pri gostih občudovanje. Pel je tudi pesem o kralju Rišarju, ki so jo poznali na dvoru. Enoglasno so priznavali, da je niso še nikoli slišali v taki krasoti, kajti tuji pevci niso poznali lepote korotanske zemlje. Zato je povabil kralj potujočega pevca, naj ostane na dvoru, Angelin pa se je zahvalil za gostoljubje in odvrnil, da mora hiteti, da prinese kralju Rišarju s koroških gor veselo oznanilo.

Bil je omamljen od radosti in sreče, ko je hodil po vrtovih, kjer se je sprehajala ona, ki jo je pozdravil pri njenem prihodu na brežiški grad; čutil je, da mu daje misel nánjo posebno silo in ko se je poslavljajal od gradu, je v njegovem srcu donela pozdravna pesem nji, spremljevalki njegove poti v svet.

Hodil je po lepi zemlji češki proti zapadu za solncem, kajti dvor kralja Rišarja je bil tam, kjer solnce zapada. Prehobil je nemške dežele, mesta in gradove in dospel v deželo brabantsko. Vedno bolj se je bližal novemu svetu, kajti po gradovih je bilo zmirom več pevcev, ki so peli o sladki Provansi, o vinu in ljubezni, o čudovitih avanturah, o Lohengrinu in Parsivalu, o Tristanu in Izoldi in o vitezi sv. Grala. Tako je dospel Angelin Hidar na morski breg in se je v burji in viharju prepeljal preko morja v kraljestvo kornvelsko.

28. Na dvoru.

Sklonil se je na bregu kraljestva, ki je bilo last njegovega očeta, in poljubil zemljo, ki je postala sveta njegovi materi. Vihar je bil zanesel ladjo na strmo obal, kjer je obstala sredi skal in čeri in mornarji so ostali na ladji, da zavejejo ugodni vetrovi. On pa je stopil v gozd ob bregu in je skozi gosto šumo nadaljeval

svojo pot za solncem. Prehitela ga je noč in poiskal si je ležišča sredi dreves na porasli skali. Legel je in poslušal v mrak, kako so gozdne ptice z glasnim prhutanjem polnile vso okolico. Gozd je oživel v nočnih strahovih, svetile so se žarke luči sredi temine in prežale v noč, kakor grozne pošasti, čakajoče na plen. Čudni glasovi so odmevali naokrog in se izgubljali v temni gošči, kakor da kličejo daljne znanke na poset. Črne sence so se valile skozi temo in se grmadile v ogromne gore, kakor da hočejo zapreti ves svet naokoli, da ne bi našel potnik rešilne poti iz njih. Angelin je ležal na trdi skali in se domislil poti svojega očeta, ki je hodil po morskem viharju z ilirskega obrežja v deželo korotansko. Spomnil se je svoje matere, ki je preživela težke dni v gozdni samoti in čakala odrešenja.

«In zdaj je nemara meni prisojena težka pot, da dokončam trpljenje, ki vodi v radost in srečo. In v tej temni noči si mi zvezda ti...»

In zagledal je princeso Hemo na oknu brežiškega gradu, obsijano od čudovite luči: njen obraz je ves mlad in sladak, nje oči žare od radosti in njene bele roke ga vabijo k sebi. — Noč se je pomirila, luči so izginile, glasovi utihnili, črne sence so se razgubile: razgrnilo se je drevje in na nebu je zasvetila zvezda, ki je obsevala utrujenega spečega mladega viteza.

Drugo jutro je Angelin nadaljeval svojo pot: po deželi je vladala jesen in viharji so divjali preko gozdov, da so ustavljali potnika na cesti in mu zapirali nadaljno pot; drevje se je pripogibalo do tal in veje so prepregale debela, da se je moral mladi vitez boriti z njimi, kakor z zakletimi ograjami, ki so mu branile prehod: Angelin je stopal sredi viharja skozi gozd preko vej in se spominjal vitezov sv. Grala, ki so si morali priboriti pot preko zaprek v svetišče skrivnosti. V mislih je spremljal kralja Rišarja, ki je v boju in viharju premagal sovražne vrste in ponesel zastavo zmage na obzidje svetega mesta; spomnil se je svoje matere, ki je stopala skozi trnje in robidovje, da je svojemu vitezu otela življenje iz podzemske ječe; posvetilo je solnce in Angelin je stopal naprej po lepih zelenih tratah, koder ga je vodila pot proti vrhovom belih gora.

Padla je noč in zagrnili so vse nebo snežni oblaki; ledeni vetrovi so divjali čez plan in sneženi zameti so pokrili vso pot. Gore so se razširile naokrog, kakor da ni prehoda čez nje, z njih so se valile snežene plasti v dolino in s pečin so grmeli preteči plazovi. Angelin je stopal po težki zasneženi poti in je komaj dvigal noge iz trdega snega, ki je zasipal stopinje za njim.

Spet se je spomnil kralja Rišarja, ki je uklenjen hodil težko pot preko gora in se ni mogel vrniti tja, kamor je želelo srce; spomnil se je svoje matere, ki je v mrzli jeseni izdihnila svoje življenje, žrtvujoč ga sinu. Legel je utrujen na beli sneg in zasanjal sanje o beli princesi, ki je prišla iz daljave v brežiški grad, da je mogel peti pevec pesem o nji...

Drugo jutro se je vzbudil na beli postelji in siv starec je stopal po sobi.

«Kam si namenjen, mladi vitez?» je vprašal Angelina.

«Na dvor kralja Rišarja,» je odgovoril Angelin.

«Saj si zablodil na svoji poti, ubogi,» je rekel starec.

«Kako bi zablodil, če grem za solncem,» je odgovoril Angelin.

«Ostani pri nas in odpočij se,» je rekel starec.

«Kdor gre za ciljem, ne pozna obstanka na poti,» je rekel Angelin.

Domislil se je, da bi to mogla biti izkušnja, ki ga hoče odvrniti od njegovega cilja.

«Kje sem?» je vprašal, ko se je razmisлил.

«Zašel si na pot, ki vodi v svetišče sv. Grala. Lahko bi prišel do njega,» je rekel starec.

«Pridem, ko izpolnim svojo dolžnost.»

Vstal je in odšel po poti naprej: gore so izginile; stopal je po lepi pokrajini, kjer se je iz daljave svetil jasen grad, dvor kralja Rišarja. Bližal se mu je utrujenih oči in radostnega srca. Psi ob vhodu so naznanjali njegov prihod. On pa je vstopil veselo in samozavestno. Naznanil je straži, da prihaja kot pevec in prosi za sprejem na dvoru. Odpeljali so ga v sprejemnico, kjer so ga pogostili.

29. Pesem.

Dvor kralja Rišarja je ležal sredi vrtov ob tiho šumeči reki, ki je prihajala z gor, polnih lesov, kjer so lovci dan za dnem lovili divjačino, zvečer pa posedali ob bogatih mizah, polnih vina in jedi, ter poslušali pevce, ki so jim peli o starih časih. Na dvoru samem sta vladala tihota in mir, kajti kralj Rišar ni ljubil glasnih gostij, odkar se je bil vrnil iz bojov v sveti deželi. Le včasih, kadar so bili veliki prazniki in obletnice slavnih dogodkov, je povabil k sebi svoje najožje prijatelje in je sredi njih slavil davne spomine in svoja lastna junaštva. Njegov dvor je slovel daleč po svetu in nešteto pevcev je prihajalo iz daljnih dežel. S svojo pesmijo pa so razvedrevali samo goste, ki so se shajali v veliki dvorani na pojedine; kralj sam je prebival v svojih

sobah in le redko se je zgodilo, da je povabil k sebi kakega pevca, da mu je zapel pesem v zabavo. Okoli dvora so stale velike palače, pripravljene za goste plemiče in za gospodo: za njimi so bile orožarne, kjer je prebivala straža in spremstvo; v veliki dvorani so visele zastave in vojne trofeje, ki si jih je pridobil kralj Rišar v bojih; za obzidjem pa so bili hlevi, polni najlepših konj, ki so se pasli po širokih pašnikih okoli gradu in mladi jezdeci so se vadili na njih v ježi in boju.

Kraljevski grad je bil zidan iz belega kamna z osmerimi stolpi na obzidju; po širokih hodnikih so visele slike, ki so predstavljale boje vitezov in junakov, na glavni strani pa je bila podoba, ki je predstavljala boj na obzidju jeruzalemskem: toda ta slika ni bila dogotovljena: umetnik, ki jo je slikal, je pobegnil, ker ni bila slika kralju po volji. Iz hodnikov so vodile stopnice navzgor v prostore kralja Rišarja, toda tja so imeli dostop samo visoki gostje, ki so prihajali iz drugih držav; sem so prihajali tudi slavni pevci, toda le redko, kajti pevci niso umeli utolažiti kraljeve žalosti. Mnogo jih je že poizkusilo svojo srečo, toda nobeden ni ostal dolgo na kraljevem dvoru.

Angelin Hidar je živel že nekaj dni na gradu in čakal prilike, da bi videl kralja. Toda kralj ni zapuščal svojih dvoran; prepuščal je svojim gostom, plemičem in gospodi, da so se veselo zabavali; tu je imel Angelin priliko, spoznati dvorne šege in navade in poslušal je pevce, ki so peli na pojedinah. Bil je čas vinske trgatve, ki se je slavil po vsi deželi s posebnimi slovesnostmi. Takrat je prihajalo izredno mnogo gostov od blizu in daleč; vitezi so tekmovali v borbah, gospoda se je radovala, zvečer pa so donele pesmi pri polnih posodah in bokalih. Bili so pevci, ki so peli tudi pesem o kralju Rišarju, toda nobeden ni znal pesmi tako, kakor jo je znal Angelin Hidar; peli so samo o viharju na morju, o bitkah in bojih in o slavni zmagi, nobeden pa ni vedel o tem, kaj se je zgodilo v gozdih korotanskih. Ko je nekoč pel Angelin Hidar svojo pesem in popisoval gore korotanske v živih besedah ter pel o ljubezni kralja Rišarja do lepe deklice, ki je pobegnila z njim v svet in zapuščena na gorskih skalah rodila sina, takrat so vsi ostrmeli in so izpraševali, odkod je prišel pevec, ki je prinesel to novo pesem s seboj. Toda starejši pevci si niso dali vzeti svoje slave: izpopolnili so svojo pesem s pesmijo iz korotanskih lesov, prepevali so o lepih deklicah, o lovih in o ljubezni in izkušali dobiti priznanje pri kralju. Ko je kralj Rišar zvedel o tem, je dal prirediti veliko gostijo in jo sam počastil z vsem svojim spremstvom. Okoli miz

so sedeli gostje, plemiči in gospoda, na koncu pa je sedel kralj Rišar; Angelin je stal med pevci in videl njegov obraz, žalosten in zamišljen; srce mu je zatrepetalo, roka je segla sama na prsi, kjer je nosil s seboj njegov znak in vsa duša je zadrhtela ob misli, da gleda svojega očeta. Dvorana je šumela, polna vesele družbe, služabniki so nosili na mize bogate jedi in točaji so točili vino v čaše. Ko je bila pojedina končana, je nastopil najstarejši pevec in pel svojo pesem o lovu in ljubezni; vsa družba je tiho poslušala in ko je končal, so ga pozdravljali gostje z radostnimi vzkliki; za njim je nastopil drugi pevec, ki je pel pesem o skalah korotanskih in o potovanju kralja Rišarja; tretji pevec pa je zapel o mogočnem gradu, ki ga je premagal kralj Rišar v boju. Oba pevca sta zaslužila priznanje in sta dobila pijače v dar. Nato je nastopil Angelin Hidar in pel o vrtu pod gradom, kjer je stal junak in čakal na deklico, ki je prebivala visoko za razsvetljenim oknom; prišla je k njemu na dvorišče in šla sta v gaj, ki so ga obdajale naokoli korotanske gore; in zgodilo se je, da se je oče razsrdil na tujega viteza in ga je dal zapreti; ona pa ga je rešila iz podzemske ječe in pobegnila skozi gozde korotanske na visoko skalo ob potoku: tam sta si ustvarila svoj dom; a viteza so ujeli hlapci graščakovi, ona pa je ostala sama in je v samoti rodila sina...

Tu se je kralj Rišar zgrudil ob mizi in nastal je velik nemir. Angelin je utihnil. Kralj se je pomiril in rekel:

«Kdo je prinesel to pesem in odkod?»

Rekli so mu:

«Pel jo je pevec Angelin Hidar.»

Kralj se je zanimal in vprašal:

«Odkod je ta pevec?»

Ker niso vedeli odgovora, so poklicali Angelina pred kralja.

Angelin je stopil pred kralja Rišarja in se je poklonil.

«Odkod prihajaš, pevec, v našo deželo?» je vprašal kralj.

«Prihajam iz dežele korotanske,» je odgovoril Angelin Hidar.

«Jutri hočem dalje poslušati tvojo pesem,» je rekel kralj. «Vi pa, gostje, se veselite pri vinu in pesmi.» In odšel je s svojim spremstvom. —

Naslednji dan je bil Angelin povabljen h kralju. Kralj je sedel pri visokem oknu, kjer se je videlo po vsej pokrajini. Pravkar je zatonilo solnce in po nebu se je razlivala rdeča zarja. To je bil čas, ko je bil kralj najbolj zamišljen in žalosten. Angelin se je priklonil pred kraljem, ki se je skrivaj ozrl nanj. Nato je zadonela po sobi tiha pesem iz gozdov korotanskih,

nežna in sladka, kakor lep spomin iz preteklosti: kralj je zakril obraz in molče poslušal. Ko je pevec končal, ga je povabil zopet na drugi večer; tako je postal Angelin pevec kralja Rišarja. Ko je prvič pel pred kraljem, se mu je tresla roka, kajti zdelo se mu je, da bo sama iz prsi priklopela velika skrivnost, toda bal se je kralja in hotel je, da počasi v njem vzbudi spomin in spoznanje. Zato je bil srečen, da je bila kralju po volji njegova pesem in je pel vsak večer lepše in jasnejše.

Padla je zima na vso deželo in gostje so se razšli po svojih gradovih; tudi pevci so odšli z njimi. Tako se je bližal božič, ki se je slavil na dvoru v vsej svečanosti.

30. Spoznanje.

Na sveti večer je slavil kralj Rišar vsako leto svojo zmagao na obzidju jeruzalemskem. Ta praznik je posvečal samo svojemu dvoru; zato so plemiči in gospoda praznovali ta dan doma na svojih gradovih in so ostali na dvoru samo kraljevi svetovalci in služabniki s svojimi družinami. Kralj Rišar je v teh dneh ljubil samoto in je preživel po cele ure v grajski kapeli. Tam so duhovniki napravili jaslce, izrezane iz lesa in zložene v kotu, kakor je to običaj še danes. Zvečer so blagoslovili dvor in prestol, kajti to noč, ko se je rodil novi kralj sveta, so se morali posvetni kralji spomniti svoje slabosti in ničevosti; do polnoči so peli v cerkvi psalme, o polnoči pa se je vršila slavnostna služba božja.

Ko so se prazniki približali, je velel kralj Rišar svojim služabnikom, naj mu pokličejo pevca Angelina, da bo pel z njim božične pesmi v grajski kapeli. Tako se je zgodilo. Ko so duhovniki zvečer blagoslovili dvor in prestol, je stopil Angelin v sobo kralja Rišarja; slaba luč je razsvetljevala izbo, v ozadju pa so se svetila velika vrata, ki so vodila v grajsko kapelo. Tam je bilo še vse tiho, kajti duhovniki in dvorniki so bili v cerkvi, kjer so peli zahvalne psalme. Kralj je vstal in odšel v kapelo, razsvetljeno s čarobno lučjo. Ob steni je stal visok križ z Odrešenikom sveta; pod njegovimi nogami je bila vkovana v les zlata pašica in v njo je bil vdela medaljon z belo rožo, ki jo je utrgal kralj Rišar na božjem grobu v svetem mestu, ko je prvi premagal sovražne vrste. Po deželi se je govorilo, da ima ta cvet čudotvorno moč, zato ni bilo nikomur dano priti v grajsko kapelo razen onih, ki jih je povabil kralj Rišar sam ob posebnih priložnostih, ko so se slavile na dvoru verske svečanosti. Tihota je vladala pod poltemnimi oboki, ki so se vzpenjali nad razpelom, in skozi visoka okna je trepetal blesk svetonočnih zvezd.

Kralj Rišar je pokleknil pred oltar in Angelin Hidar se je komaj upal dotakniti strun, da ne bi motil svete tišine; padel je tudi on na kolena in se spomnil samostana in svojih mladih let, ko je tako klečal na samotnem koru in premišljeval in sanjari o svetu.

«Zapoj pesem božičnico,» je rekel kralj in Angelin je pel pesem, ki so jo prepevali v samostanski cerkvi in jo je pozneje ponavljal oče Evstahij v svoji samoti. Kralj Rišar je poslušal to pesem in se klanjal pred Bogom; čutil je na svoji duši greh, ki se ga ni mogel spokoriti. Angelin je klečal na preprogi in čudna sila ga je vlekla k oltarju, da bi pokleknil poleg kralja in bi mu izpregovoril besedo, ki mu je tako bolešno ležala na srcu. Ko je dokončal božičnico, kjer je popisoval mater in dete v betlehemiški votlini, se mu je pesem kar sama nadaljevala in začel je peti del pesmi o kralju Rišarju, kjer je popisoval rojstvo na skalni samoti sredi gozdov, ko je zapuščena mati izročila svoje dete valovom, da so ga odnesli v svet, ona pa je umirala v zadnji misli na njega, ki ga je ljubila.

Takrat se je Angelinu zazdelo, da je oživel obraz Kristusov in da so se zganile njegove pribite roke, kakor da hočejo objeti svet v svoji ljubezni. Približal se je po kolenih do oltarja; kralj Rišar je molil s sklonjeno glavo in ostala sta dolgo tako oče in sin in nista mogla izpregovoriti besede; šele ko je Angelin posegel po kraljevi roki, da jo poljubi, se je obema izvil iz prsi bolesten vzdih:

«Moj sin!»

«Moj oče!»

Luč je zatrepetala na oltarju in vzplamtela jasneje: bilo je, kakor da so se odprle oči svetega razpela, od daleč kakor iz daljnih temin svete noči so se zgrnile božanske roke in so ju objele: veličastna radost je napolnila vse ozračje, kakor da se bliža iz samih nebes božična pesem.

«Pripoveduj, moj sin, pripoveduj o nji, o materi...» je rekel kralj in objemal svojega sina Angelina. Angelin pa je najprej razpel ovratnik in mu podal robec s kraljevsko krono:

«Glej, njeno edino imetje in moja edina dediščina.» In nato je pravil o vsem, kar je vedel iz svoje mladosti in kar so drugi pripovedovali o čudni zgodbi sredi gozdnih samot.

«Juta, Juta,» je vzkliknil kralj Rišar, ko je čul njeno težko povest. V globinah svoje duše je prosil Boga odpuščanja.

«Pojdiva k nji, oče,» je rekel Angelin, «kajti svet je njen spomin in velika je tvoja oblast.»

«Pojdeva,» je rekel kralj in ostal do jutra pred razpelom, slaveč Boga za dobroto, da mu je razjasnil bolestno skrivnost.

Ko so se po praznikih začeli shajati gostje na dvoru, je kralj Rišar povabil viteze in vpričo njih povišal pevca Angelina v viteza z imenom «beli vitez». Podaril mu je najlepšega belca z bogato opremo in ga nagradil z zlatim darom.

Toda obljube, ki jo je dal tisto sveto noč svojemu sinu, kralj Rišar ni mogel izpolniti. Ni se podal na grob Jutin v samoto korotanskih gora. Bilo je, kakor da mu je milostna usoda naklonila samo še to, da zve do kraja povest svoje ljubezni, da spozna svojega sina. Nato mu je milosrčno zatisnila trudne oči in zaključila tako eno najburnejših življenj, kar jih pozna zgodovina starih dni.

Ko se je raznesel po svetu glas o smrti slavnega junaka, so prišli pevci od vseh strani na njegov grob. Vseposod so se pele pesmi o njem. Na dvoru je zavladala velika žalost, ki je trajala tri mesece, dokler se niso sešli plemiči in gospoda in se poklonili njegovemu bratu, ki je prevzel kraljestvo po njem. Takrat se je poslovil Angelin Hidar od groba svojega očeta in odjahal na svojem belcu. Obšel je vso deželo kornvelsko, da je spoznal ljubezen plemstva in gospode do mrtvega kralja — potem pa se je ločil od dvora in se podal proti morju, da se vrne v svojo domovino.

(Konec prihodnjič.)

Pastuškin:

O da se mi je pomuditi!

O da se mi je pomuditi
pri prvi čebeli,
ki gleda v resju v lilaste lampijončke;
o da mi je piti
z njo cvetovom srčno kri,
polniti z njo šesterokotne lončke!

Ali pa da mi je poganjati
s popjem zelenim iz šib.
Če pa to ne, da mi je švigati
pod gladino s tropom rib
od skalice do skalice in mimo trnkov,
nudečih mastne, dišeče gliste,
oblizniti se in švigniti dalje
in z zadnjo plavutjo iz vodice čiste
pomigati ribjim lovcem: «Kanalje!»

O da mi je sekati stoletno deblo,
naslajati se ob njegovem ječanju,
nato pokloniti se staremu panju
na tleh: «Oho, smo pa le padli.»

Ali pa da mi je drveti z vetrovi
preko streh in v dimnike tlačiti sajasti dim,
pripogibati ponosite šume,
slapu krasti pršeče dragulje,
cefrati oblake v majčkene, majčkene krpe.

V srpanu da mi je biti zrelo žito,
krhati mladim ženjicam svetle srpe,
skakati pod cepci iz klasovja
in polniti skednje in kašče.

Še kaj da mi je biti — kamen,
stati tisoč vekov v piramidi
in še tisoč vekov nepremično
kakor žarka sinjina v nadglavišču.

In morda tudi: da se mi je muditi
ob grobovih z lučicami in venci
in istočasno ob zapuščenem grobu
in pri črvih pod lučicami in venci
in pri črvih zapuščene gomile
in rajati s črvi, s temi in onimi.

Pa da mi je biti morda železen steber,
podpirati most sredi deroče reke
in ugibati, naj li odmaknem ramo,
ko priropoče vlak poln vojaštva,
hitečega na brezumen pokolj.

O da mi je biti še to in ono in vse obenem,
imeti neprestano podroben izvid
o vsem, kar giblje se in kar miruje,
kajti krog mene pleše preveč lepota,
jaz pa sem le ena sama sredi med njimi,
dasi lažem, ker vem, da sem skupek
nešteti, nesluteni, nedostopni lepota.

O da se mi je pomuditi,
preden kaj drugega sodim ali verjamem,
vsaj pri svoji lastni biti,
vsaj pri sebi samem!

Josip Vidmar:

⟨Konec.⟩

Bogoiskanje Leonida Andrejeva.

«Povestjo o sedmih obešenih» se zaključuje vrsta njegovih pripovednih del. Po letu 1908. se Andrejev posveti skoro izključno le drami in ostane pri nji do svojega konca; le dva romana: «Saška Žeguljev» (1911.) in «Jarem vojske» (1916.) prekineta dolgo vrsto dramskih del. — Tako je Andrejev v «Črnih maskah» dognal resnico o notranji in najgloblji človeški osebnosti; v «Povesti o sedmih obešenih» je našel to notranjo človeško osebnost do skrajnosti izraženo v revolucionarnih in prejšnjemu spoznanju se je pridružilo novo: ta notranja človeška osebnost je ono, kar je v človeku nesmrtnega. Bistvene lastnosti tega nesmrtnega dela v človeku pa je povedal že prej v «Črnih maskah», toda ne vseh. Tam so veljale Cankarjeve globoke besede, mogoče najgloblje, kar jih je bilo kdaj zapisanih v slovenski literaturi: «en sam človek je, visok v svojih mislih, plemenit, brez zlega in hinavščine v svojih čustvih, čist, nesebičen...» Toda tem besedam manjka cela polovica, najvažnejša polovica. Vse nedogovorjeno in pa ves svoj nazor je podal Andrejev v letu 1909. v drami «Anatema».

Njegov svet se deli na dva dela, na svet, ki ga razum lahko doseže, in svet, v katerem živi in je «začetek vsakega bitja». V prvem svetu vlada demon razuma, Anatema, in vse živo in bitno, človek in snov, vse je v njegovi oblasti. Drugi svet, v katerem je «začetek vsakega bitja», ni dostopen razumu. «Vsakdo, kdor je dejal besedo: ljubezen — je lagal. Vsakdo, kdor je dejal besedo: razum — je lagal. Vsakdo, kdor je izrekel ime: Bog — je lagal poslednjo, najstrašnejšo laž. Kajti ni števila — ni mere — ni teže — ni imena,» večnemu začetku vsakega bitja. In Anatema, prekleti duh, demon razuma, zastonj išče poti, besede, imena prvemu začetku, kajti razum je po svojem bistvu snoven pojav, ki se nikdar ne more otresti pečata svojega postanka. In vendar se vedno in vedno vzpenja in muči, da bi pogledal preko «stene», vedno in vedno poizkuša zvedeti Anatema ime onega neznanega, vedno in vedno se ponavlja tragedija razuma, ki udarja ob steno. Tragedija Anateme je pa obenem tragedija človeka. Vse svoje življenje se muči človek v svojem razumu z razreševanjem nerazrešljivih vprašanj o Bogu, o življenju in smrti. In vse te muke so skoro zamen, odgovora človek ne najde — v

razumu. Da, razum ga ne najde, najde ga pa ona notranja osebnost človekova, ono najgloblje in tako težko dostopno človeško bistvo, ki se skriva za boji, katastrofami in iskanji.

In ta možnost spoznanja je dana vsakemu človeku. Vsi so poklicani, toda malo je izvoljenih, malo ljudi najde pot do te možnosti. Eden izvoljenih pa je David Lejzer. — Težko življenje mu je dalo plemenitost, nesebičnost, visokost misli, čistost in ga postavilo pred poslednjo izkušnjo: dalo mu je moč in veliko, neizmerno ljubezen do ljudi. In kakor pri očetu Fivejskem se položaj Davida Lejzera nenadoma poostri tako, da more njegovi ogromni ljubezni do ljudi zadostiti le še čudež. Fivejski, ki se je bil za trenutek oprostil okovov svojega «jaza», ni vzdržal velikega in strašnega trenutka in je zapadel v vero v čudež, ki ga bo Bog izvršil v njem, svojem služabniku. David Lejzer pa pre-raste nesrečnega Fivejskega, njegov oproščeni duh zavrže oholo misel o čudežu in ostane «brezmejno vdan v svoji vesoljni, vsako božjo stvar objemajoči ljubezni». Zato pa «doseže nesmrtnost in živi nesmrtno v nesmrtnosti ognja, doseže nesmrtnost in živi nesmrtno v nesmrtnosti luči, ki je življenje». V Davidu Lejzeru je Andrejev povedal poslednjo, najvažnejšo opredelitev notranje človeške osebnosti, prvi polovici se je pridružila druga in za celoto zopet veljajo one, že navedene Cankarjeve besede.

Pri pozornem razmotrivanju dane opredelitve notranje človeške osebnosti, najglobljega človeškega bista, se pred nami oblikuje ono, kar navadno imenujemo s stalnim izrazom — etična osebnost. In ta etična osebnost je torej Andrejevu nositeljica možnosti poslednjega spoznanja. Za to govore mesta, v katerih se David Lejzer v Anatemu osvobodi vsega dozdevnega, osebnega, vsega, kar bi v njem moglo vzbuditi občutek «jaz». V enem izmed takih trenutkov izpregovori iz njega brezosebno njegovo bistvo: «Ni je smrti za človeka. Kakšna smrt? Kdo si je v žalosti svoji izmislil to žalostno besedo? Mogoče tudi je smrt, ne vem, — toda jaz sem nesmrten... Oj, kako strašno je to: jaz sem nesmrten! Kje je konec nebu — izgubil sem ga. Kje je konec človeku — izgubil sem ga. Nesmrten sem. Oh, od nesmrtnosti tišči človeka bolečina v prsih, in radost žge kakor ogenj. Kje je konec človeku — jaz sem nesmrten!... Brezmejni dalji vekov posvečam duha človeškega: naj živi nesmrtno v nesmrtnosti ognja, naj živi nesmrtno v nesmrtnosti luči, ki je življenje...» Tako govori «glas globin», Anatema — razum, pa ne pojasnuje, se muči in besno zanika: «To je laž! To je laž!» — V resnici, ki jo je povedal Lejzer v zamaknjenosti, je vsebovano vse ono, za kar se je boril

in mučil Andrejev vso dolgo vrsto let. Iskal je Boga — in ga našel v sebi samem. Iskal je zmisel življenja in ga našel v svojem Bogu. Iskal je svobodnega človeka in ga našel v njegovi etični osebnosti, ki je edino pravo in resnično in večno bistvo njegovo. Tisto, kar so zaman iskali vsi njegovi velikani: Kéržencev, Fivéjski in Sava, to je našel Andrejev v predsmrtnih slutnjah majhnega, ubogega, sivega — Vasilija Petroviča. In v tem končnem spoznanju se srečata prvi in poslednji junak pisateljevega iskanja v resnici o sveti človeški osebnosti in se razideta v nasprotni strani; mali upornik Vasilij Petrovič v smrt in sovraštvo, veliki, vdani mučenik Lejzer pa v najvišjo ljubezen in večno življenje.

In s to novo najdeno resnico se Andrejev poslednjič vrne k revoluciji v romanu «Saška Žeguljov» (1911.). V «Povesti o sedmih obešenih» je sicer končno blagoslovil teroriste, ki jih je bil prej v «Gubernatorju» preklinjal, toda nekaj je ostalo nerazjasnega.

Revolucija je postala nevzdržljivo nujna in ljudje, ki občutijo v sebi vso njeno neobhodnost, so zapisani strašni usodi: «... kaj moremo čakati? Prisili me čakati, tak se me že jutri poloti — onga — steklina, da začnem popadati ljudi. Ali pa pojdem za rablja!» govori terorist Koljosnikov. «Ni mogoče čakati,» mu pritrdi Saša. Zakaj «kadar toguje duša velikega naroda, — tedaj se upira vsako življenje, vsak živ duh trepetja in ljudje čistega srca gredo na pokolj», razlaga Andrejev. To je zakon v življenju narodov in človeškega duha, kot imajo svoje zakone telesa in njih gibanje. S tem dejstvom pa stoji Andrejev na mestu, ki je vedno odločilno za njegovo razmerje napram revoluciji. Na eni strani vidi: «... gredo na pokolj», na drugi pa občuti: «ne ubij»; v srcu nosi oster odpor proti moritvi in nasilnosti, obenem pa čustvuje globoko občudovanje in naravnost pobožno spoštovanje do revolucionarjev in teroristov. Kje je pot, ki bi spojila obe krajnosti? V «Temu» je našel prve stopinje za ta skrivnostni prehod: njegov revolucionar je pri svojih osem in dvajsetih letih čist, ne pozna žene, in sicer je ne pozna namenoma, smotreno, ne pozna nikakih užitkov in ne pozna — strahu pred smrtjo. To se pravi: zatrl je v sebi vse dozdevno in razvil bistveno. In zato je tudi človek take vrste, da mu misel ni le igračka, temveč sila, ki neizprosno zahteva udejstvitve. V «Saški Žeguljovu» pa Andrejev pot dovede do konca. — Prvo, kar zahteva Koljosnikov od Saše, je zopet čistost: «Daj mi čistega človeka in na razboj pojdem z njim,» pravi nekje. «Dà, na razboj in sam razboj —

onga — posvetim z njegovo čistostjo. Iz žganjarije napravim cerkev, dà, dà! Če je pa pop pijan, je pa tudi cerkev — žganjarija!» In revolucija je kakor cerkev, revolucija je «narodna kri; zanj bo treba dati odgovor — kakšen odgovor pa boš dal, če nisi čist? Kakšen — onga — zmisel pa je v tebi. Življenje žrtvuješ, dà? Kaj ga žandar ne žrtvuje? In detektiv, ali ga ne žrtvuje? Ali pa poljuben tepec v avtomobilu, ali ga ne žrtvuje tudi ta?» Glavno je čistost, čistost v najstrožjem zmislu. Vsaka najmanjša osebnost lahko oskruni revolucionarju njegovo delo: «Če imaš le količkaj osebnega, živi po zakonu, in če si nezadovoljen, čakaj novega! Iz izkušnje ti povem, **umor je strašna stvar in samo tisti ima pravico nanj, ki ne pozna osebnega.** In samo tak ga — onga — lahko prenese. Če nisi čist kakor jagnje, mlađenič, pusti rajši! Prosim te, onga, zaradi človečnosti.» In končno še poslednja zahteva, najvažnejša, najstrašnejša in najplemenitejša v svoji grozoti: **«če terorist ni obešen, tedaj je, onga, izpolnil samo polovico dela in še to — slabšo. Ubije lahko tudi tepec, sicer je pa sploh za tepce ubijanje bolj priročno.»**

Tako si je Andrejev razrešil najtežje etično vprašanje v revoluciji. Ubijati sme človek, ki je zatrl v sebi vse dozdevno osebno in ki ga k umoru tira nepoznana brezosebna in neizprosna sila, ki je celo močnejša od njegovega etičnega občutja. Zavedati pa se mora obenem, da je njegovo delo zločin, ki zahteva kazni. In še se mora zavedati, več kot zavedati, z vsem svojim bistvom mora čutiti težo svojega zločina in mora občutiti težnjo po tem, da se opere, da s svojo smrtjo poplača svoj greh. Želeti mora umreti in vendar biti toliko brezoseben in se izogibati nevarnosti in se izkušati oteti za vsako ceno. Breme, ki si ga pravi revolucionar vzame nase, je nepopisno težko in «vsakega izmed njih čakajo ali katorga — ali smrt ali pa blaznost». Kot neliteraren primer za revolucionarja, v katerem se vrši razkroj njegove duše res v takem zmislu, kot ga je pokazal Andrejev, naj služi revolucionar, ki ga opisuje Zinajida Hipius v «Carju in revoluciji». To dvojno težo — ubijanja in odpora proti moritvi, koprnenja po smrti in prisilnega bežanja pred njo — pa more zopet nositi samo človek, ki «nima osebnega».

In če novo spoznanje Andrejeva, ki ga je končno spravilo z revolucijo, pozorno razkrojimo, in če resnici, ki jo je našel v Anatemi in v «Saški Žeguljovu», resnici o etični osebnosti — kot nositeljici najglobljih spoznavnih možnosti, poiščemo temelje, bomo v nji našli isto misel in zakon, kot se skrivata v besedah — Krista: «Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe.» V novem

svojem spoznanju se je torej Andrejev približal Kristu, dasi ga ni imenoval z imenom. In človek se pri tem nehoti spomni čudno preroške želje Merežkovskega, ki jo je napisal v letu 1908. o Andrejevu: «In kako si želim, da bi on (Andrejev), ki se je v ruski revolucionarni družabnosti prvi spomnil Krista, tudi prvi prišel h Kristu.»

Kakor že omenjeno, se je Andrejev po letu 1908. posvetil skoro izključno samo drami. Največji boji za osnovno važna vprašanja so končani in sedaj nastopa doba kontemplacije in mirnega gledanja. Ustali se tudi oblika drame. Začel je Andrejev v letu 1905. z realistično dramo «K zvezdam»; prav tako realistična je tragedija «Sava» (1906.). Toda še istega leta privede pisatelja pot njegovega notranjega življenja do skrajnega pesimizma — v obliki, do shematizma, ali kakor Andrejev sam imenuje čisto dosledno novo obliko — do neorealizma. Čisto neorealistična je drama «Življenje človeka» (1906.). «Car-Glad» (1907.) pa že nosi nekoliko tujih, simboličnih elementov. Nov skok napravi pisatelj s «Črnimi maskami» (1907.) — v alegorijo. V prihodnjem letu pa se vrne k realistični drami, pri kateri z dvema izjemama vztraja do konca. V tem času nastanejo «Dnevi našega življenja» (1908.), ki jim 1910. sledi «Gaudeamus» in pa še cela vrsta drugih dram: «Anfisa», «Jekaterina Ivánovna», «Profesor Storicin», «Ne ubijaj», objektivno dramatizirano dejanje novele «Misel», «Tisti, ki dobiva klofute» in pa «Kralj zakon naroda»; to vrsto realističnih dram pretrgata dve simbolični: «Anatema» in «Ocean».

Poleg teh dram je napisal Andrejev več dramatičnih del, manjših po obsegu in po važnosti. Predvsem dve karikaturi: «Ljubezen do bližnjega» in «Prekrasne Sabinke», „simbolično“ «Papigo», dramo-parodijo «Čast», farso «Dogodek» in pa tendenciozno snov za kinematografski film «Administrativno navdušenje» v slogu «Dogodka». Končno spada k drami tudi «Pismo o gledališču», ki je polno globokega poznavanja in razumevanja kritične dobe, v kateri se nahajata gledališče in drama. Kakor mnogi drugi, je tudi on uporno iskal v dramatični obliki novih izraževalnih možnosti; — našel jih je malo. —

Vzrok pisateljeve nemirnosti do osmega leta je jasen. Z dramama «Življenje človeka» in «Car-Glad» je končana cela doba — ne samo njegovega razvoja — temveč tudi cela doba v razvoju ruske literature. Nastopiti mora novo gibanje, novo življenje, ki ga je treba razkolebati z vso notranjo silo tragičnega konca. Odtod naporno pisateljevo iskanje kakor v spoznavanju tako

tudi v obliki. Tako postane razumljiva tudi alegorija «Črne maske» in vrnitev k realistični drami. Toda idejni temelj novega dela še ni položen in njegova razsežnost preko naravnih, nazor-
nih meja zahteva nove oblike. «Anatema» nosi vso novo meta-
fiziko, ki razžene preozke meje realistične drame in si navzame
obliko, ki ni ne enotno simbolična, ne neorealistična, ne alego-
rična, temveč je sorodna vsem tem oblikam. Čisto simbolična je
drama «Ocean», ki je najpopolnejše dramsko delo Andrejeva.
Problem drame tvori boj ali pa mogoče samo primerjanje dveh
aristotelovskih elementov: morja in zemlje. Morje je Andrejevu
— kakor Župančiču — element neskončnosti, heroizma, neodvisne,
svobodne sile. Ljudje morja so ljudje svobode, krutosti in ne-
izprosne brezobzirnosti in poštenosti napram samim sebi. Element
zemlje pa je večno omahovanje, iskanje kompromisov, ozko-
srčnost in podla zvijačnost. Ljudje zemlje so pri vsakem vpra-
šanju za in proti in vedno in povsod iščejo ovinkov, ki bi jih
brez velikih dogodkov privedli do zadovoljnosti.

Izmed njegovih realističnih dram poznamo po ideji dramo
«Misel». «Anfisa» in «Jekaterina Ivánovna» govorita o problemu
razmerja med možem in ženo, «Ne ubijaj» ima etično tendenco.
Drame «Kralj zakon naroda», ki je izšla med vojsko, ne poznam.

Najbolj dosledno andrejevski sta pa drami: «Profesor Stori-
cin» in «Tisti, ki dobiva klofute».

V svojem notranjem razvoju se je Andrejev visoko dvignil
iz nivoja okrožujočega ga sveta in življenja. Človeku njegove vrste
je sirovo vsakdanje življenje mučno in tuje, zgrešeno in ne-
zmislno. In bivanje v takem življenju mu je muka. Vera v višjo
resnico, ki jo je dognal v samem sebi, zahteva od njega, da
oblikuje življenje po svoje; s tem pa se zoperstavi življenju vse
svoje okolice in namesto harmonije nastaja med njegovo notra-
njostjo in življenjem okrog njega še večji razkol. «Pojasnite mi
tole uganko...» pravi nesrečni profesor Storicin, «to prežalostno
uganko mojega življenja: zakaj je okrog mene tako malo lepote?
Nadejam se, verujem, da je med mojimi poslušalci odnesel nekdo,
ki ga ne poznam in ki ga nisem nikdar videl od blizu, s seboj
mojo oporoko o lepem življenju in da je že zasadil cel vrt lepote
— toda zakaj je okrog mene taka... Arabska puščava? Ali pa
mi je sòjeno samo iskati, govoriti — delati in uporabljati pa
morajo drugi? Toda to je težko, to je zelo težko...» Tako težko
je to čustvo in sirova usoda profesorja Storicina tako nerazum-
ljiva in nepravilna, da mora človek, ki jo hoče popolnoma raz-
umeti, videti marsikaj, česar s samim razumom ni mogoče videti.

Tako izpregovori profesor Telemahov po Storicinovi smrti besede, ki jasno izražajo nemoč razuma pri razreševanju življenskih paradoksov: «Laž — laž — laž! (Divje kriči in grozi s pestjo navzgor.) Morilec!» Ali se ni v Telemahovu prebudil Anatema? Kajti razumu je nedosegljivo, odkod ta razpor med resnico in življenjem. In v takih trenutkih stopi predenj vprašanje — ali ni to višje življenje zgolj dozdevnost? In to vprašanje res zveni iz Telemahovega krika, kateremu manjka pogleda, s katerim bi lahko prodril v ono temo, kjer se spajata in segata drug v drugega «začetek vsakega bitja» in življenje. Andrejev pa je nekoč že pogledal v ono temo v svojem Davidu Lejzerju in njegova vera ostane nedotaknjena. Zanj obvelja tista resnica, ki jo je nekoč odkrila Musja: «Kadar tisoči ubijajo enega, tedaj se to pravi, da je zmagal ta eden.» Z drugimi besedami: Kadar življenje ubija posameznika, ki se mu zoperstavlja, tedaj je ta posameznik premagal življenje. S to mislijo pa se nadkriljevanje življenja le še poveča, osamljenost raste in življenje bije z večjo brutalnostjo svoje udarce. Stanje postaja neizrečeno mučno in prejšnji osamljenec beži z grozno ironijo v srcu iz življenja v cirkus, izpod udarcev življenja v masko pajaca, «ki dobiva klofute», in ko ga še tu dohitita sirovost in prevara življenja, — v smrt.

Tako ostro je razpoloženje in čustvo osamljenosti v Andrejevu zadnja njegova leta; toda s silo čustva raste v njem tudi neomajno prepričanje in vera v spoznano resnico, kajti čim silnejše bije življenje, tem bližja je zmaga, tem bližji je veliki mir.

S svetovno vojno pa se je za Andrejeva izvršil poslednji najtežji spopad med življenjem in njegovo notranjostjo. V prvi svoji dobi je iskal resnice v nivoju individualnosti, pozneje v nivoju družabnosti, celokupnosti. Direktno je ni našel ne v enem ne v drugem, našel pa je tajno vez med osebnostjo in celokupnostjo — нравni moment v človeku, ki ga je opozoril na pravo pot in ga dovedel do resnice, ki zadovolji osebnost in celokupnost: — «en sam človek je...» To je poslednja resnica o eksistiranju osebnosti in vsega človeštva. Toda človeštvo je danes še razbito, neenotno, vsako skupino vodi druga resnica in vse te resnice so lažnive in neresnične. Vodilna resnica evropske skupine v človeštvu je narodno-gospodarsko-državna ideja in je silno nevarna, ker je tako zelo podobna pravi narodni ideji. In s to nevarno vodilno mislijo izvojuje Andrejev svoj poslednji boj v romanu «Jarem vojne» (1916.).

Najsilnejše orožje one evropske narodno-gospodarsko-državne ideje in njene posledice — vojne, je lahko in komaj opazno

potvorjeno apeliranje na ljubezen do domovine in naroda. To apeliranje je v svojih začetkih mirno in zdržano, toda polagoma narašča, postane zahtevanje in končno neizprosno velevanje. Prav tako je tudi z lažjo v tem procesu. Prepričanje, ki se je v početku popolnoma neopazno ločilo od svoje smeri, se razvija, s tem pa raste tudi razdalja od prave smeri in postane opazna šele tedaj, ko je pot nazaj že nemogoča. In res je marsikdo opazil v vodilni ideji Evrope laž šele tedaj, ko je bilo prepozno — v vojni. V vojni se ji je moralo vkloniti vse in v prvi vrsti človekova etična osebnost. Človek ni nastopal več kot osebnost, temveč le še kot sestavni del celote, ki je na vse svoje dele prenesla svoje bistvo in svoj zmisel. In temu nasilnemu preoblikovanju se zoperstavi Dementjev, junak romana «Jarem vojske».

«Jaz kar poslušam,» pravi nekje, «prej smo bili stanice, sedaj pa naj postanemo opeke.» Kajti treba je posnemati Nemce: «Nemec ve, da se nepravilno zgrajen zid poruši, zato se prosto voljno preoblikuje v opeko in si obrusi vse ogle in konce, ki bi gradnjo lahko ovirali.» To zahteva od njega narodna zavest. Toda Dementjev spozna v tej narodni zavesti laž: «Vsakemu svetujejo najodločnejše, naj pozabi, da je človek, in Iljó Petróviča povišajo v številko, v opeko, številka taka in taka. Toda recimo, da postanem opeka; kdo pa naj bo potem arhitekt? In ali moram mirno ležati tudi tedaj, če bi nenadoma gospodu arhitektu padlo v glavo, da bo namesto cerkev in palač zidal javno hišo? Ne — jaz nisem stanica, nisem opeka; kot sem bil od začetka Iljá Petróvič, tako tudi ostanem do konca dni. Stanic in opek je mnogo enakih, jaz pa sem edin in samo eden svoje vrste, nikdar še ni bilo na svetu kakega drugega Ilije Petróviča in ga ne bo. In dokler mi še ostane moč, bom jaz ostal jaz, se ne bom opustil, se ne bom pokoril vojni...» Toda sugestivna sila vojne narašča, večina človeštva je prikrojila svoj nazor vojnim prilikam in človeku je silno težko vzdržati svoje mišljenje, če se to mišljenje protivi mišljenju vsega sveta in če vidi, da dejansko življenje sveta ne odgovarja njegovemu mišljenju. Temu ogromnemu boju v človekovi notranjosti se pridružijo še vsakovrstni drugi momenti, in pod tlakom večne notranje napetosti omaga — ne resnica, temveč človekova odporna sila. Dementjev zvesto ohrani svojo resnico in se ne poda vojni in v svoji oslabeledosti zasluti za vsem tem ogromnim bojem, ki se vrši v človeštvu in v njem samem, nekaj ogromnega, daljnega, daljnega in z mislijo in občutkom komaj, komaj dosegljivega:

«Moj srd je ugasnil,» konča Dementjev svoj dnevnik, «žalosten sem in srce me boli in zopet mi tiho teko solze. Koga naj kolnemo, koga preklinjamo, ko smo pa vsi tako nesrečni. Vidim vsesplošno trpljenje, vidim stegnjene roke in vem, da bo velika luč razsvetlila vse, ko se dosežejo, i mater zemljo i njene sinove — jaz pa tega ne bom več videl. In čemu sem živel? Kot «stanica» sem živel, kot «stanica» umrjem in prosim svojo usodo le tega, da moja smrt in trpljenje, ki ju ponižno prenesem, ne bi ostala zaman.»

«Vidim stegnjene roke...» pravi Andrejev in se vprašuje: «Kdo in komu proži roko k združitvi? In kdo ji zabranjuje večno in vselej?» Tako se vprašuje Andrejev in izpregovori s tem o novem, še ne stavljenem, toda globokem in nad vse važnem vprašanju. «Kdo in komu?» Dva torej; nekaj dvojnega je v človeštvu in v vsakem posamezniku. Zdi se mi, da se skriva za tem vprašanjem misel o večni dvojnosti in vendar enotnosti vsega človeškega, misel o večni resnici v človeku in v človeštvu in o večnem koprnenju k tej resnici, koprnenju tistega dela v človeku, ki ni (morda, ki še ni) — resnica, in o njegovem stremljenju spojit se z resnico v človeški zavesti, kakor je spojen v človeški naravi. «In kdo to zabranjuje večno in vselej?» Odgovor na ti dve vprašanji bi mogoče prinesel oni veliki mir, katerega je iskal Andrejev vse svoje življenje — mir v resnici. Toda na tem svetu se prekine njegovo delo.

Poslednje njegovo literarno delce: «Na pomoč» govori in odkriva še vedno nemir in bojazen in nejasnost. Stvar je napisana ob koncu svetovne vojne in govori o boljševizmu. — Andrejev kliče antanto na pomoč proti boljševikom. Iz več prejšnjih njegovih del je čutiti, kako narašča v njem nacijska ideja, ki dobi najostrejšo obliko v «Saški Žeguljovu» in pa v «Jarmu vojne». Zdi se mi, da je Andrejev v svojem nacijonalizmu vključ vsemu podlegel sličnici iste narodno-gospodarsko-državne ideje, ki jo je v «Jarmu vojne» zavrgel menda le zaradi «arhitekta» — carizma.

Stališče, ki ga je zavzel Andrejev napram boljševizmu (doslej končni obliki ruske revolucije), je odločno zanikajoče. O upravičenosti ali neupravičenosti tega zanikanja revolucije bo lahko govorila šele pozna bodočnost. Poudarjam pa, da je andrejevska nacijska ideja, ki je podana v njegovih delih, v primeri s komunistično, zelo meščanska in banalna.

V začetku boljševiške revolucije se je umaknil na Finsko, kjer ga je koncem septembra 1919. leta zadela srčna kap.

V življenski poti Leonida Andrejeva sta zapopadena misterij in zagonetka težke naše dobe. — Nekaj nevažnega se je v človeku današnjega časa razvilo preko mere, preraslo je ono najvažnejše v njem in tako si je človek tuj sam sebi in svojo notranjost gleda kakor v megli. In ne vere, ne poguma ni v njem in življenje se upira, se pači in ga počenja dušiti. Vse išče in nihče ne more niti pričeti iskati, ker nihče nima več moči, hoteti silno in neomajno. —

In tako je tudi z Andrejevim, s tem velikim, mračnim bogoskalcem. — V početku njegovega dela stojita smrt in nesmrtnost, laž in resnica, čudežna soigralka v «Velikem šlemu» in pred smrtne, nejasna vera ubogega Sergjeja Petroviča. Toda Andrejev ne more verovati, nima s čim verovati, kajti nekaj nevažnega se je v njem razvilo preko mere. Zato se s tem večjo silo njegov razum oklene smrti in se bori z zagonetko življenja silno, grozno, toda brezupno. Ves čas tega boja nosi Andrejev v sebi grozo zavesti, da je ta boj brezupen, kajti zaveda se, da se bojuje zanj samo majhen neznanen del njegove notranjosti, glavna sila pa leži mrtvoudna in neizrabljena. In vse njegovo veliko hotenje, oddati se temu važnemu boju z vso svojo osebnostjo, je brezsilno in ostane neizpolnjeno. Njegov duh se je kakor duh vse njegove dobe razkosal, razdelil in se razvijal v eno samo smer. Zato tudi ni mogel več ustvariti vere, ki je izraz spojene in nerazdeljene duševnosti. Namesto vere ustvarja le mučno žejo po nji. Muka onemoglosti se razraste v ogromno neizrečeno bolečino umirajočega elementa, in šele v to bolečino se izlije vsa moč njegove osebnosti. In tedaj nastopi novo: brezdne sile so si našle izhod, možnost udejstvovanja; ono nevažno, ki se je razvilo preko mere, izgubi svojo moč; Andrejev je prišel do svoje podobe. Z združeno in nerazdeljeno notranjostjo objame resnico pravega življenja in nastopi s tem večno pot vsega človeštva, ki jo je daleč preko njega izhodil v ruski literaturi Tolstoj in po kateri so hodili po besedah Tolstega «vsi največji ljudje pred in po Evangeliju, vsi od Mojzesa, Izaije, Konfučaja, starih Grkov, Bude, Sokrata, pa do Pascala, Spinoze, Fichteja, Feuerbacha in vseh onih, mnogokrat neopaženih in neproslavnih, ki so iskreno, ne v slepi veri v prejete nauke, razmišljali in govorili o zmislu življenja».

Andrejev je to večno pot šele spoznal. In glavno delo njegovega življenja obstoji v boju za mesto v početku te poti, v iskanju poti same. V tem oziru daleč zaostaja za največjim bogoskalcem poslednjih stoletij — Tolstom, ki se je vse svoje življenje

boril — ne več za resnico, — temveč za nje udejstvovanje. V našnjem evropskem svetu pa je posegel Andrejev silno visoko in nekatera mesta njegovih del so izraz duševnih doživetij, «ki se vrše v času najvišjega duševnega razpoloženja, v trenutkih, ki jih preživlja vsak človek in ki jih včasih povzroči trpljenje ali bližina smrti; ki pa včasih tudi pridejo nad človeka brez vsakega zunanje povoda in ki jih mora človek ceniti kot največjo dragocenost in jih uporabiti zato, da se vse bolj in bolj razbistri njegova zavest, kajti samo v teh trenutkih se vrši naša pot naprej in naše približevanje k Bogu». To so doživetja, ki jih Tolstoj smatra za molitve najvišje vrste in ki kot take tvorijo najvišjo možno vsebino umetnosti.

Slavko Grum:

Solza.

Lože, sekt, fraki.

Muzika valovi na oblakih cigaretne dima, tipa po listnicah, dviga damam krila.

Natakar se sklanja s pergamentnim obrazom k trebuhu, s servijeto pokritem. Vlačuga dvigne nogo na mizo in prevrne šampanjko.

Ob pianinu mlad človek z neznansko trpečim obrazom. Prsti padajo kot kladiiva fabriškega stroja.

— Gospod, ali žalujete?

— Ne, sožalujem.

Na odru se klanja repertoarna številka 7. Ni ločiti, ali je obraz njegov, ali je maska. Ta obraz se ne spominja več, kako se joče in smeje. Linije igrajo kot zahteva repertoar. Pod noge mu lete bankovci in cigarete. Od nekod se zlije vanj vino.

Igralec se zdrzne in jeclja komično:

— Oprostite, tega ni na programu.

Tedaj se od nekod priguga pijanec in ga udari po ustih.

Takrat se zgodi čudež. Maska, ki se ne spominja ne smeha ne joka, vzdrgeta in od šminkanih trepalnic se odloči solza. Velika, težka solza, kot jih imajo otroci, ter pade na bankovec pod nogami.

V disonanci jekne godba in vse je smrtno tiho. In vsi pijani fraki, vse gole vlačuge padejo kot psi na kolena. On pa stoji velik nad njimi.

Vojeslav Molè:

Iz varšavskih zapiskov.

(XVIII. stoletje. — Wyspiański. — Gledališča.)

I.

Poljska ima dve prestolici — Krakov in Varšavo — ki imata le malo skupnih potez. Krakov je mesto preteklosti, mesto zgodovinskih spominov, kjer je vsaka ulica zgodovinski spomenik, kjer ugleda oko pri vsakem koraku kamne, ki govorijo in so bili priče tisočletne narodove usode. Nad slikovitimi ulicami z gotskimi cerkvami in renesančnimi in baročnimi palačami kraljuje poljska Akropola — kraljevi grad Vavel, ki je še dandanes in bo pač tudi vedno ostal srce Poljske, mesto najdražjih spominov vsega onega, kar je bilo v razvoju poljskega naroda najsvetejšega in najdragocenejšega. Vkljub vsemu temu, kar so ustvarili v Krakovu časi humanizma, baroka in konec 19. stoletja, ko je bilo mesto nad Vislo spet enkrat živo središče in izhodišče poljske moderne umetnosti — pa je za Krakov vendarle najznačilnejša poteza gotska linija, ki dominira najizrazitejše v arhitekturi in preveva tudi dela največjega umetnika krakovske preteklosti, kiparja Vita Stwosza. — Dandanes pa je Krakov vkljub svoji bogato razviti trgovini, vkljub industriji v prvi vrsti vendarle živ muzej; tok glavnega, narodnega življenja se je prestavil drugam in vodilno mesto zavzema Krakov samo še v sodobni poljski znanosti. Ob večerih so krakovske ulice tihe in prazne in kadar gre človek pozno nočno uro čez Rynek, zalit z mesečino, mu govorijo gotski obrisi stavb in ogromnih zvonikov Marijine cerkve čudovito pesem brez besed, a ta pesem je pesem preteklih lepot, kakršnih so polne sence najlepših trgov davne Evrope v Florenci, v Rimu, v Benetkah...

Čisto drugačna je Varšava. Gotska linija je v njej skorajda popolnoma zamrla, le tu pa tam se še pojavlja pred začudenim očesom v najstarejših delih mesta, a takoj izginja sredi baroka in modernih stavb. Varšava je tako polna življenja in glasnega vrvenja, kakor da se sploh ne spominja svoje preteklosti, kakor da je vsa usmerjena skozi šedanost v bodočnost. Kdo bi pač pomnil preteklost v mestu, kjer so ulice še opolnoči polne elegantnega, veselega življenja, kjer se uživa vsak hip, ki se le da vloviti, kjer se vrstijo druga za drugo široke, zračne ulice z visokimi, modernimi (včasih nekoliko neokusnimi) stavbami, kjer

je poleg predmestnih tovarn in nešteti mestnih trgovin vse polno gledališč in zabavišč?

In vendar ima tudi Varšava mesta, kjer vstaja preteklost kakor živa iz mrtvega sna, in pozabi človek na ulično vrvenje. Kakor spremljajo posameznega človeka celo življenje neki momenti — tvoritelji njegove osebnosti — ter se jih ne more otresti, ker so živ sestaven del njegovega lastnega jaza, tako ima tudi življenje mest večnožive spomenike, ki se ne dajo izločiti iz njih, ker so pretesno spojeni z njegovim bistvom. Starih Aten si ne moremo misliti brez Akropole, antični Rim nima zmisla brez predstave o Kapitolu, Foru in Palatinu, Pariz je brezbarven brez cerkve Notre Dame. A Varšave si ni mogoče misliti brez spomenikov XVIII. stoletja.

In ti spomeniki se ravno zdaj spet budijo k novemu življenju. Kakor se vrača v Krakovu s pomočjo velikopotezne akcije stari Vavel iz razvalin v nekdanji blesek, tako obnavlja tudi Varšava svoje najdražje stavbe z inventarjem, ki je bil dolgo v ruskem izgnanstvu. Kar so bila oropala cela pokolenja ruskih carskih generalov in njihovih žena ter krasila z njim ruske dvore, zbirke in knjižnice, se vrača zdaj po rusko-poljskem mirovnem dogovoru v Rigi spet nazaj v domovino (vsaj deloma, ker je mnogo stvari sploh propadlo) in Varšava bo v kratkem imela svedoke svoje velike zgodovinske in kulturne preteklosti v tistih prostorih, za katere so bili ustvarjeni. Sredi vseh teh spomenikov, ki so javno dostopni in niso privatna last (v privatnih rokah starih varšavskih rodbin so nakopičeni umetnostni zakladi celih stoletij), pa je najzanimivejša umetnost galantnega XVIII. stoletja, tistega časa, ko je vladal zadnji poljski kralj Stanislav Avgust in ki pomenja enega izmed razcvetov poljske duševnosti, obenem pa tudi konec samostojne poljske države.

Čudno in zanimivo je to zadnje poglavje samostojnega poljskega kraljestva. Po dobi saksonskih kraljev, sredi vedno bolj naraščajoče demoralizacije in vedno bolj zamirajoče državne in narodne zavesti, sredi kratkovidne sebičnosti posameznih velikaških rodbin — se prebuja v prosvetljenih duhovih spet stari ponos in viteška misel že davno izumrlih pokolenj, a žalibog prepozno. Na prestolu Piastov, Jageloncev, Vasov in Sobieskega sedi spet kralj: domačin, človek nenavadno naobražen, z rafinirano razvitim umetniškim čustvovanjem, a kot kralj slabič, brez lastne volje, orodje tujih rok. Bliža se konec poljske državne samostojnosti. In vendar vzklije nad vsem tem močvirjem še

enkrat opojen cvet kraljevskega bleska ter se ovekoveči v umetnosti, s katero se je obdajal dvor zadnjega poljskega kralja.

Kakor v Franciji in v Nemčiji, so v XVIII. stoletju tudi v Varšavi izginile težke, masivne baročne oblike in jih je nadomestil smejoči in igrajoči se rokoko, četudi nekoliko različen od njih in soroden temu, kar je v tistem času ustvarila zlasti Anglija, kjer so umetnostne forme našle hitrejši in lažji prehod h klasicizmu, k posebne vrste helenizmu, ki je značilen za vso poljsko tvornost tja do najnovejšega časa.

Tej stilistični izpremenci se je moral podvreči predvsem varšavski kraljevski grad «Zamek», ki je imel že dolgo zgodovino za sabo; iz prvotne gotske zgradbe se je bil koncem XVI. stoletja izpremenil v renesančno stavbo, v polovici XVIII. stoletja je dobil baročne oblike, a po požaru l. 1767. je postal poleg Versaillesa brezdvomno najkrasnejša rezidenca v Evropi. Današnje dvorane gradu so ohranile seveda le malo sledov nekdanjega sijaja. Od galerije slik, ki je štela za Stanislava Avgusta več kot 2300 umotvorov prvih evropskih mojstrov, ni ostalo skoraj nič. Pa saj niti ni čuda. Roparsko delo je začel Suvorov že l. 1794., mojstrski ga je posnemal Paskjevič, ki je po ponesrečeni novemberski vstaji poleg drugih umetnosti odpeljal v Rusijo kraljevi prestol, 288 gobelinov in še čez 600 slik. Da, žena generala Hurka je odnesla po l. 1863. celo čudovite intarsia-parkete kraljevskih dvoran; l. 1915. pa so Rusi odpeljali 90 vagonov inventarja z varšavskega gradu, tako da so ostale samo še gole stene.

Vendar pa so tudi te gole stene in tisto malo število umetnin, ki so jih Rusi do zdaj vrnili, takšne, da nudijo vsaj približno predstavo o tem, kakšna je bila v Varšavi umetnost XVIII. stoletja. Ogledoval sem si te grajske dvorane neko septembersko predpoldne; skozi visoka okna je segal pogled na Vislo in čez Prago tja čez na neskončno ravnino, poraslo z zelenjem, ki ga je že zlatila jesen. Jesen pa je v resnici najprimernejši čas za ogledovanje umrlih lepot. Bleščala so se lesena, barvno mozaicirana tla, marmornate stene, okrašene z belimi in zlatimi stukačturami ob oknih in nad marmornatimi kamini, na stropih «malinove» in «plesne» dvorane so še vedno ohranile svoj prvotni sijaj slike dvornega slikarja Bacciarellia; na njih in na supraportah zrejo iz alegoričnih in historičnih kompozicij portreti osemnajstega stoletja. In kakor za časa Stanislava Avgusta stoje v dvorinah spet ogromne zlate in pozlačene ure z alegoričnimi figurami — izdelki najvišjega okusa —, kakor da se ni nič

izpremenilo in beži samo čas, kakor da se je premaknil samo kazalec na uri — za poldrugo stoletje. A kaj pomenja eno stoletje v zgodovini človeštva?

Je pa še drugo mesto v Varšavi, kjer se je ohranil blesk XVIII. stoletja tako svež, kakor da je bilo vse to šele včeraj in ni medtem minula dolga noč sužnosti in propasti. To mesto so Łazienki (kopeli) s svojim parkom. Tu je ustvaril Stanislav Avgust svoje najoriginalnejše delo in gotovo ima malokatero mesto v Evropi zavetišče takšne tišine, lepote in poezije, kakršen je ta varšavski park s svojo minijaturno arhitekturo.

Zdaj, ko šumi zgodnja jesen v visokih starih drevesih, se zdi ta lepota še večja. Veter odnaša pozlačene liste z vej v jezero na obeh straneh Łazienkovske palače, po katerem plovejo labodi, beli kakor stene obeh pročelj in marmor številnih kipov, stoječih nad zelenim bleskom vode in razsejanih po parku. — Palača, glavna zgradba v parku, je bila prvotno baročna in so jo začeli graditi Lubomirski že koncem XVII. stoletja, definitivne oblike pa je dobila šele po l. 1770. Rokoko je stopil tukaj v ozadje in zavladal je klasicizem. Ta ljubka stavba, v sedanji obliki delo Merlinija, Fontanne in Kamsetzerja, z Bacciarellijevo ornamentiko, s svojim klasičnim portikom, s kipi nad strešnimi balustradami, s plastičnim okrasom na terasah obeh pročelj palače, s svojimi svetlimi, solnčnimi dvoranami, v katere so se zdaj vsaj deloma spet vrnili nekdanji okraski, je živ spomenik konca XVIII. stoletja. Vse je v nji, kakor je bilo nekdanj, in človeku se zdi, da bi morali oživeti samo še portreti na stenah in stropih — in oživelo bi vse tisto pokolenje, ki je živelo v dobi zadnjega razcveta poljskega kraljestva. Nehote navdaja človeka v teh zidovih čuvstvo, podobno čuvstvu, ki nas prešinja ob lepem solnčnem zahodu, — saj je bilo vladanje Stanislava Avgusta zaton poljske svobode.

Sredi številnih zgradb łazienkovskega parka, skritih med drevesi, pa je poleg omenjene glavne palače najzanimivejši «Amfiteater». Na bregu umetnega jezera se dviga odkrit, amfiteatralno zgrajen prostor za gledalce iz klesanega kamena, pod njim pa stoji na majhnem otoku oder s klasicističnimi stebri, obdan od šuma dreves. Samoten in tih je ta kot parka, ki se zdi kakor uresničena vizija Claude Lorraineovih pokrajin. Nad zelenim vodnim bleskom stoji osamljen kamenit oder, poln otožnosti zlasti zvečer, ko se človek spominja slavnosti, ki so se tukaj vršile — n. pr. svečanosti odkritja spomenika Janu III. Sobieskemu — pred poldrugim stoletjem —, onega «kamenelega

junaka», ki stoji tam zadaj na mostu nad vodo sredi drevja in mimo katerega so hodila cela pokolenja s sanjami o slavi in svobodi v duši.

II.

Lepota Łazienek se je seveda mnogokrat zrcalila v poljskih slovstvenih proizvodih in gotovo jih ni nihče opisal tako blesteče, kakor Żeromski v svojih «Brezdomnih ljudeh». Pravi pesnik tega kraja pa je Stan. Wyspiański, ta najoriginalnejši duh na polju slovanske dramatične poezije. Wyspiański je razvil celo akcijo svoje drame «Noc listopadowa», dramatične epopeje o poljski vstaji 1831. leta, na tleh varšavskih Łazienek in sosednjega Belvedera. Tu se je — v sedanji oficirski šoli — zažgala iskra revolucije, odtod se je prenesla na Belveder, stanovanje velikega kneza Konstantina, na celo Varšavo in Poljsko.

Kakor pa je popolnoma originalna zgradba cele drame, tako je tudi originalno razmerje pesnikovo do njenega ozadja — do Łazienek. Wyspiański ne postopa — kakor n. pr. tudi v svoji «Akropoli» s spomeniki vavelske katedrale — z Łazienkami kot z mrtvim predmetom, pred katerim se razigravajo usodni trenutki poljske zgodovine. Łazienki so mu živ kompleks, tisočera sila, ki posega tudi sama v dramatično akcijo in jej šele daje zmisel in globino. Zato pa je «Noc listopadowa» skorajda nezamisljiva brez poznanja Łazienek.

Wyspiański je bil samo enkrat v Varšavi in je tedaj videl in prehodil tudi łazienkovski park. Par let pozneje je nastalo njegovo čudovito delo o novemberski revoluciji in je zbudilo ogromno zanimanje v knjigi. Na odru pa se je pojavilo šele po njegovi smrti. Spominjam se premijere v krakovskem gledališču; slika se je vrstila za sliko, z odra so zveneli čudoviti verzi, vsak prizor je ponavljal v vedno novi in vedno močnejši varijanti motiv, ki je bil — četudi brez glasbe — že skoraj čisto muzikaličen: raznetil se je požar revolucije, duše hočejo dejanja, vodečega k svobodi — toda vse to je samo začetek, pride še dolgo gorje — a nekoč, nekoč pride dan rešitve, zadnjega boja in svobode. Nastopajo same zgodovinske osebnosti tiste usodne noči, izklesane s par potezami kakor iz granita; a poleg njih in sredi med njimi živi še popolnoma drug svet in se meša s prvim in odločuje in posega v akcijo: Palas Atena, boginja Nike, Hermes, Haron, Ares, Satirji.

Ta čudni simbolizem se zdi na prvi pogled pač jako baročen, a vendar je — sit venia verbo — realističen. Wyspiański, čigar dramatična poezija je v gotovem pomenu besede sicer res «učena»,

ker njeno umevanje ni dostopno brez neke stopnje erudicije, je uzrl s svojimi očmi slikarja te simbolične kreacije v Łazienkah in jih predstavil v svojo dramo ne kot dekorativno štafažo, ampak kot delujoče činitelje. Kip Sobieskega se je pri njem izpremenil v živega mističnega junaka, ki se ga boji in se trese pred njim in mu grozi veliki knez Konstantin v svojih mrzličnih sanjah o moči in oblasti in ki je živa sila za njegovo ženo Poljakinjo Joanno, katera bi rada rešila moža in obenem videla svojo domovino svobodno. Satir je zašel iz goščave parka v mestno gledališče in se norčuje na odru pod krinko igralca Kudlicza iz velikega kneza in neti v občinstvu revolucionarne misli. Kip počivajočega Aresa iz veže łazienkovske palače pa je postal eden glavnih motivov drame: Aresova blaznost poraja vstajo, hoče se mu boja in krvi, toda ko so padli prvi streli, ko so se odločili prvi boji in je Varšava v poljskih rokah in se je bojni bog napil krvi, se mu noče več boja — loti se ga blaznost ljubezni — in pred vhomom v palačo si odvežejo boginje Nike krila in sandale in praznuje Ares poroko z Afrodito. Joanno, pozabi na boj — in vstaja je samo kratka epizoda v borbi za svobodo, ki bo še dolgo trajala.

Z istega sveta so ostale mitološke kreacije: boginja Atena, boginja Nike, bog Hermes, ki prihaja po dušo Lelewelovega očeta, boginja Kora — simbol svobode Poljske — ki se poslavlja od matere Demetre ter odhaja pod zemljo k možu Plutonu, a se spet vrne, ko pride čas. V Amfiteatru pa se zbirajo duše padlih v prvih bojih, Poljakov in Rusov, in čakajo na Haronovo ladjo, da jih povede v kraj pozabljenja. — Z vsemi temi postavami grške mitologije pa se prepleta realni, historični svet novembarske noči in ustvarja nepozabne slike otožne jesenske lepote, strahu, trepetu in neutešenih nadej velike in krvave poljske revolucije.

Izprehod po Łazienkah nam razreši marsikatero uganko pesniške tvornosti Wyspiańskiego; najvažnejša je pač ta, na katero je opozoril Borowy.¹ To prepletanje mitiških predstav z realnim svetom, ta čisto posebni element umetnosti Wyspiańskiego ima v sebi nekaj povsem muzikaličnega. Wyspiański je bil velik pesnik, toda manj velik pisatelj, in ni imel dovolj moči, da izpove in izrazi jasno vsa svoja čuvstva in predstave; niso mu zadoščala literarna sredstva in zato se je posluževal drugih pripomočkov,

¹ Wacław Borowy, Łazienki a «Noc Listopadowa» Wyspiańskiego. Warszawa 1918., zlasti str. 8. i. sl.

predvsem muzikalnega značaja: onomatopeičnih ritmov in aliteracij, anafor, refrenov, ponavljanj, narodnih pesmi (tako preveva n. pr. «Varšavjanko» neprestan refren revolucionarne pesmi). In v isto kategorijo spadajo tudi njegove fantastične figure, ki se zdijo pri čitanju baročne, ki pa na odru popolnoma dosega svojo namen: ustvarjajo popolnoma plastične vizije in predstave o globinah čuvstvovanja in preživljanja, ki se ne dajo izraziti z nobenimi besedami.

Če pomislimo, da je bil Wispiański tudi prvovrsten slikar, nam postane jasno, kako so se v njegovi dramatični tvornosti prepletali trije osnovni elementi: pesniški, muzikalični in slikarski, ter ustvarjali umetnostno sintezo, ki so jo kritiki začetkoma krstili kot simbolizem, ki pa je vendarle veliko več: realizem, potenciran s pomočjo ne samo literarnih sredstev, razraščajoč se v ogromne vizije, za katere pesnik sam ni imel besed. — Le tako je bilo mogoče, da je zašla v Novembersko noč tudi grška Kora in odhajala mimo spomenika Sobieskega pri poljski svatovski godbi v podzemlje ter ji je šumel v slovo novemberski vihar.

Łazienki pa, ki so že same po sebi lepe kakor okamenel sen konca XVIII. stoletja, so v drami Wyspiańskiego še enkrat oživele in bogovi in junaki, ki so začarani v marmornatih kipih, so izpregovorili misli, ki jih je sanjal eden največjih poljskih pesnikov in jih je rodilo eno najbolj gorečih poljskih src. (Konec prih.)

France Bevk:

V globini.

(Igra v enem dejanju.)

O s e b e: Jožef Grivar, narednik.

Tone Grivar, njegov brat, vojak.

Korporal.

Telefonist.

Nekdo. Prvi. Drugi. Tretji. Četrty. Peti. Eden izmed njih. Drugi izmed njih. Tretji izmed njih. Glas iz kota. Drugi glas iz kota.

Nekdo iz kota. Več glasov. Vsi.

Podzemna luknja z zaprtim vhodom zadaj na levi. Ob steni je telefon. Od ležišč štrle sama ogrodja. Vojaki čepé na njih in po kotih, večinoma zgneten v desnem kotu v živ klopčič. Pod medlo svetiljko piše nekdo pismo. Eden igra na ustno harmoniko komaj slišno, drugi komaj slišno poje.

V globini se slišijo topovi, katerih besnost od hipa do hipa narašča. Nihče se ne zmeni zanje. N a r e d n i k, ki sedi v ospredju, pogleda zdolgočasen na uro.

Narednik: Korporal!

Korporal: A?

Narednik: Korporal!

Korporal: Čakam povelja, gospod narednik!

Narednik: Ali si korporal ali si baba? Tu ni — aaa — tu je povelje. Si razumel?

Korporal: Sem, gospod narednik.

Narednik: In če bi bil tudi moj brat. Menjaj stražo!

Korporal: Takoj, gospod narednik! (Bere z lističa.) Lipnik Jože, Zelnik Peter! Alo! Nahrbtnik, patrone — vse v redu? Pripravite se! Puška, bajonet.

Prvi: O sveta Pomagalka!

Drugi: Prekleti vrag! Jedva sem zaspal, je že vrsta na meni.

Nekdo: Ne jemlji duše s seboj, da ti je ne navrtajo.

Drugi: Če mi uteče, je ne bom lovil. Mislila bo, da mi ni bogve kaj do nje, vrnila se bo.

Korporal: Hitro! Zunaj čakajo.

Prvi: Če nista ta čas čakala smrti, zdajle je tudi ne bosta! Če ju pa zadene tisto minuto, ki je nama namenjena, ji bova hvaležna. Le glej, da naju ne pustiš čez uro zunaj; še zase ne bi hotel umreti, nikar za druge.

Drugi: Nikar ne misli, da si moder. Bogu ne prekrizava narčtov. Če zdajle prideva kesneje, bova rešena kesneje... (Odidejo.)

Nekdo: Govore o smrti kot o kupčiji.

Prvi (ne tisti, ki je šel na stražo): Dobé se taki ljudjé. Nikoli ne veš, kaj se skriva v globini človeka, kot ne veš, kaj je v sredini zemlje. Dobro ali slabo? Ali oboje?

Drugi (čez hip molka): Smrt? Kakšna smrt? Ne poznamo smrti.

Tretji: Tudi mene še ni doletela. Če je čakaš, ne pride.

Četrti: Misli o smrti ali ne misli, kadar pride, pride, kakor volk iz hoste.

Narednik (dvigne glavo): O čem čekate? Ali nimate drugega?

Eden izmed njih: Še mesar govori o teletih, pa bi mi ne o smrti. Po pasje nas dajejo — nocoj je že peklensko. Poročnika smo izgubili, še zagrebsti ga ne utegnemo. Četovodjo je vrag vzel. Da nisi prišel ti, bi bili brez poveljnika.

Drugi (tišje, da bi ne slišal narednik): Vem, kaj mu je. Pri materi je bil. Trije tedni dopusta. Človek ravno okusi življenje in smrt postane strašilo. Mi pa, ki garamo že leto in dan...

Eden izmed njih: Ali ni bil celo ženin?

Drugi: Svojemu bratu.

Eden izmed njih: To se pravi... khm! — biti za namestnika pri poroki... Ali ni bilo nekaj med njima?

Drugi: Eh, čudne stvari so to! Nekoč nisem spal in sem poslušal. V noči sta se skoraj davila. Ne vem, zakaj je popustil narednik in mu šel še za namestnika...

Eden izmed njih: Ej, ej — zakaj?

Prvi: No, no...

Narednik: Kje je Tone?

Eden izmed njih: Vaš brat je bil na straži v levem rovu, da ga niste videli; zdaj prihaja.

Korporal (pride z enim možem): Tu smo. Samo dva. Eden se je zopet iztegnil.

Vsi: Kdo?

Korporal: Lazarič je legel v grob, ne obudi ga nihče.

Prvi: Čemu pa je treba straže, dokler streljajo? A? Čemu dva moža mesto enega?

Narednik: Vprašajte generala!

Drugi: Generala? Pamet je treba vprašati.

Prvi: Le vprašaj pamet, boš že videl.

Tretji: Vsi smo na vrsti.

Tone (se približa naredniku): Jožef, ali si prišel z dopusta?

Narednik: Ravno pravi čas, da poginem.

Tone: In kaj — je novega?

Narednik: A — kaj je novega? Nič. To se pravi: pozdravljajo te. Poročen mož si in ženo imaš.

Prvi: Zdaj lahko umrješ. Otrok ne boš imel.

Drugi: Tvoja žena jih bo imela, a tvoji ne bodo.

Tone: Kaj čekaš, čeljust? — In nič drugega?

Narednik: Kaj drugega? Poroka je bila, malo pojedine... to je vse.

Prvi: Ali hočeš, naj ti prinese ženo? Kam jo boš del, govno?

Tone: Nič pisma ni poslala, nič drugega?

Prvi: Kaj pa drugega hočeš? Vsega ni mogoče pošiljati.

Drugi: Brez skrbi bodi. Tvoj brat je vse sam opravil, saj si ga poslal za namestnika.

Tone: Tiho, prase! Kdo te je vprašal, da iztezaš svoj umazani gobec?

Narednik (z lahnim nasmehom): Ali si ljubosumen?

Tone (naglo): Nisem! Ampak, to rečem, če je to pravica...

Narednik (razdražen): Zopet cikaš name. Ali sem se bil jaz pregrešil zoper predpise, ali si se bil ti?

Tone: No, saj nič ne rečem. Toda, če si moj dobri mlajši brat, mi povej, kako je bilo. Eno besedo vsaj je rekla.

Narednik: «Da» je rekla. Na tvoj rovaš, ne na moj.

Tone: Na moj? In čemu naj bi rekla na tvoj — saj si se vendar prepričal...

Narednik (bruhne): Nič se nisem prepričal! (Lahno.) Torej si vendar — ljubosumen?

Tone: Če sta se gledala iz mlada? A znaj, da si jo odstopil meni! Čuješ!

Narednik: Odstopil? Seveda sem jo odstopil! Peljal sem jo celo k poroki, nato k kosilu, nato... (Hudoben smeh.)

Tone: Nato... kaj nato?

Prvi: Nato — še vprašuješ. Ali ni jasno? Oženi se, da ima ženo na papirju in je še ljubosumen. Govedo!

Tone: Po čem se vam cedé sline, praseta!

Drugi: Po gruntu gotovo ne kot tebi. Kaj ti bo zemlja, če jo boš podpiral z nosom. Ženo bi imel vsaj en dan.

Tretji: Saj jo ima.

Četrti: Kot sv. Gol na pratiki.

Drugi: In če jo je narednik imel rad? A? Mlad je še. In ne taka trlica.

Prvi: Prav je imel, da je šel spat z njo prvo noč.

Tone: Barabe! Fej! Praseta! Vsi ste priča! Jožef, govori!

Narednik (sedi na brunu, gleda v tla in se smehlja predse).

Nekdo iz kota: Pustite človeka, da živi v miru! Kaj vam je storil?

Drugi: Moli svoj rožni venec in molči!

Tone (stopi pred narednika, trese se po vsem životu, oči se mu bliskajo): Zdaj spregovoril! Kaj praviš na to?

Narednik (dvigne glavo): Kaj?

Tone: Vse te besede. Ves ta čas so krulile te svinje vsak dan eno in isto. Vem, da ni res, a vendar me je zadelo. Tudi če bi je rad ne imel, zadene. In danes je vendar moja žena...

Prvi: Tudi svoje pipe ne maraš posoditi.

Tone: Zato hočem slišati od tebe... Vsi naj slišijo...

Narednik: Kaj hočeš vedeti?

Tone (nestrpno): Če je res, ali če ni res?

Prvi: Še vprašuje!

Narednik: Mnogo je lahko res, mnogo tudi ne. Povej, kaj?

Tone: Žeblje mi zabijate v meso. Še po noči mi ni do spanca. Da si vsaj prišel! Ali je res, ali ni res... da si bil moj namestnik tudi v postelji?...

(Vse je tiho.)

Nekdo iz kota: Pustite človeka, da živi v miru.

Prvi: Lep mir, ko tuli nad teboj kot tisoč zlodjev!

Narednik (se dvigne, smeh mu še ni popolnoma izginil z obraza):
Brat Tone! Povedal bi ti, če bi vedel, da jo imaš resnično
rad, da ti je mnogo zanjo, samo da razbremenim tvojo
dušo.

Tone: Saj sem dejal: ta hip mi je vse zanjo. Vse...

Narednik: Ali je resnica?

Tone: Če zahtevaš, se pri živem Bogu zakolnem...

Narednik: Ne! (Počasi.) Potem ti povem, česar bi ti ne povedal,
če bi je ne imel rad. Bil sem tvoj namestnik tudi v
postelji...

Tone: Ni res!

Vsi: Hahaha...

Narednik: Kaj hočeš, da naj lažem?

Tone: Tedaj si me ogoljufal. Niso me varale slutnje in drugače
ni bilo mogoče. Vsi so vedeli, le jaz ne... Tepec, tepec!

Več glasov: Hahaha! Saj si vedno govoril, da si ti osleparil brata!
Haha!

Narednik: Tako, brat?

Tone: Molčite, svinje! Saj ni res! Dokaži mi!

Narednik: Lepo telo ima tvoja žena. Belo polt, mehko... Ali
ni celo južne krvi?

Tone: Molči! Boš molčal! Še eno besedo in četudi si... Boš
tihooo! (Hoče planiti nanj, v tem hipu se narednik od-
makne in ostane hladen.)

Narednik (z gromkim glasom): Pozor!

Tone (omahne v ravnotežje, obstoji kot kip pod sugestivnim
klicem. Izčrpan je, njegove oči gledajo zbegano.)

Narednik: Na tla!

Tone (se vrže po predpisu na tla).

Narednik: Kvišku! — Odstopite! Konec besedi.

Tone (gre omahovaje do stene in počene na tla ter se zagriže
v misel, telo se mu potresa kot v ihtenju ali silni groznici).
(Nekaj časa je vse tiho, le silno bobnenje potresa okolico.)

Nekdo iz kота: In vendar ni prav, kar se godi s človekom. Zakaj
ne ležete ali ne govorite resnice na dobro, ampak le na
slabo človeku.

Prvi: Blede se ti.

Drugi: Kaj ti pomaga vse dobro ali slabo. Slabše ne more biti.

Tretji: Zdaj bi stavil glavo, da je narednik lagal.

Prvi: Ne stavi! Izgubiš jo vseeno dovolj zgodaj.

Drugi: Če je lagal, ali če ni lagal, kdo bi mu verjel. Katera ženska
bo nam verjela, da to uro nismo imeli žensk v zakopih?

Prvi: Pred neko ofenzivo je bilo. Ali mi verjamete? Častniki so šli k vlačugam; tako so se pripravili na smrt. Res je vse pokosilo.

Nekdo iz kota: Oh, ti moj Bog!

Tretji: Čudno je to v človeški naturi. Bližje smrti ko si, večje prase si. Niti ne maraš srečnega človeka poleg sebe, niti za piko bolj srečnega ne.

Nekdo iz kota: To nam ne pomaga. Če pride smrt, pride vseeno.

Drugi: Pasja logika. Kar pride, seveda pride. Samo ti primoliš. (Molk.) Prekleta ofenziva!

Tretji: To bobnenje poznam. Gre zares. Tisto prekleto grmenje, ko se vse razbije in preluknja. Ali mislite, da ne leže tik za žico že sovražniki. Kdor bo zadnji na straži, bo gotovo ubit. In mi, če ne gremo pravi hip na prosto, tudi... Brumt! sveženj pred vrata, pa nas stisne kot mlinec...

Nekdo: Bodimo tiho. Saj se nič ne sliši, če bo nehalo.

Prvi: Ali si gluha? Meni razbija po glavi.

(Telefon zvoni.)

Telefonist: Halo!

Narednik: Tiho! Mir!

Telefonist: Halo. Da. Prosim. (Piše.) Sovražnik prekoračil reko. Leži pred ovirami. Ogenj poneha vsak hip. Naskočili bodo vhode. Zastrážite jih še z enim možem. Ta je odgovoren za kritje s svojim življenjem... Kaj? Da, da! Razumel.

Nekdo: Kaj bo?

Narednik: Kaj bo? Slišal si, kaj bo.

Telefonist: Javim pokorno, telefonično poročilo.

Narednik: Dobro. Prepiši ga na čedno. — Eden mora na stražo. S seboj vzame revolver in tri ročne granate. Pazi naj, kdaj se dvigne senca za žično ograjo in se zavihiti v jarek. Naj gleda, da ostane živ, dokler ne ubije sence, prekleto — no, potem je lahko mrtev...

(Tihota. Grmenje.)

Nekdo: Kdorkoli — zunaj ne ostane živ.

Narednik: Mrtev ali živ... Bolje eden nego vsi. Ta čas se mi priborimo na dan. In preden nastopi druga vrsta, imamo jarke in življenje.

Nekdo: Kdo bo šel?

Narednik: Kdor ima dovolj poguma, se bo oglasil. Umreti uro prej ali pozneje, ni razlika, da bi ravno nanjo pazil.

Nekdo: Ni mnogo razlike. A upanje ostane vseeno. S tem smo se prikopali skozi vsa leta. Vidite, to je!

Narednik: Kdo si upa? Kateri je junak med nami? — (Molk.)

Narednik: Jaz ne morem iti, to vidite. — S prstom bom pokazal nanj in šel bo.

Nekdo: V smrt!

Narednik: V smrt si šel že pred leti, pa še zdaj živiš! (Meri vse s pogledi. Lahek, čuden smeh mu skrivi ustnice za hip. V prostoru ležita molk in napetost. Vsi ga zró, le Tone sedi mrk in bulji v tla, kot da zanj ni okolice. Narednikov pogled se ustavi na njem... Čez hip dvigne prst in pokaže nanj.) Ti!

Tone (se ne gane).

Narednik: Anton Grivar!

Tone (dvigne glavo): Kaj se je zgodilo? Ali je vrsta na meni?

Narednik: Ni zamena straže! Ti greš!

Tone (zmeden): Kam?

Narednik: Vzemi puško in tri ročne granate.

Nekdo: Nahrbtnik pusti tu; ne boš ga rabil več!

Tone: Kaj je? Zakaj me ne pustite? Vsaj danes, da — razmislim...

Narednik: Vzemi puško in tri ročne granate si deni za pas. Pojdi!

Tone (vzame mehanično granate in puško): Čemu ravno zdaj? Pravkar sem mislil, kam bom šel. Če se ne izplača iti v Brazilijo, kamor ne pride glas — sramote! —

Narednik: Tiho! — Pazi! V bližino vrat se ostavi. Nihče ne sme pred vrata, drugače nas podavijo z enim zamahom vse kakor zajce. Eno minuto pred tvojo smrtjo mora biti vsakdo mrtev.

Tone: Tako? Ti? Ti! — Ne, ne, ne; ne morem! Glej, Jožef, saj... (Vrže puško.)

Narednik: Narednik sem!

Tone: Brat!

Narednik: Narednik sem!! Kaj bi rekli drugi, da sem svinja: sam ni šel, brata ni poslal...

Tone: Gospod narednik! Drugi so, ki nimajo otrok ne žene. Kaj jim je življenje! Ne! Prepustim ti vse, pojdem v Brazilijo; tam bom živel tiho in zase; nobeden ne bo vedel zame!

Narednik: Poberi puško!

Tone: Gospod narednik!

Narednik: Izvrši povelje! Če boš padel, pazi, da padeš tako, da se ne bomo spodtikali nad teboj. Marš!

Tone: Ti si volk! Ti si hijena, ki žre mrličje! Oba ene matere sva. Ena žena naju je dojila. Bodi! Imej njo — imej jo —; če mi je nezvesta, bo zvesta tebi! Ne duha več ne bo po meni.

Nekdo: Ogenj ponehava. Ali ne bo že prepozno?

Narednik: Pojdi! Padel boš, ali tu ali tam zunaj. Ne morem več nazaj! (Vzame revolver.)

Tone: Kdo izmed vas se oglasi zame? Vsaj eno leto bi rad še živel! Do zdaj še živel nisem!

Vsi: Pojdi, kanalja! Ali je tvoja smrt dražja kot naša? — Poberi se, zajec, če ne, te izženemo s kopiti! — Morilec naših otrok in nas! Upornik! Naženimo ga! Mi bomo zanj umirali? On bi rad šel v Brazilijo? Smejal bi se nam! Za grlo ga primite, kaj ga gledate! Pojdi in napravi križ čez grehe! — Kaj bi mi bilo življenje, če bi ga živel kakor ti! — Še ni spal pri ženi, pa hoče, da mu mi odkupimo tisto noč! — Potuhnjenec!

Tone: Kaj sem vam storil, da lajate name?

Vsi: Umreš, če umreš sam. Umreš, če umremo vsi!

Tone (s spačenim obrazom): Psi! Volkovi!

Vsi: Ti nedolžni angel! Narednik, ubij ga, če noče! Ubijte ga! — Gre naj! Ne, ubijte ga! Vrzite ga skozi vrata!

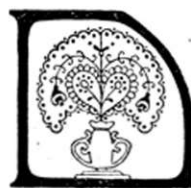
Tone (omahovaje, s strašnim pogledom na vse. Bolj zase kot za druge): Grem. Grem in izvršil bom povelje. Kot volcjé boste tulili! Kot volcjé! (Nese lopato.)

Nekdo: Kaj neseš?

Tone: Lopato... da si izkopljem grob. Psi! (Odide. Vsi ga spremljajo z očmi. Vrata se zapro.) (Konec prihodnjič.)

Marija Kmetova:

Elegija.

Dobra je bila naša hiša, lep je bil pogled njenih oken in stene so nas pristrčno objemale. Naši travniki so bili polni metuljev, naša ajda dišav prepolna, rdeča detelja vesela od smeha. Mati niso poznali počitka, roke so jim drhtele v delu, še preden je bil dan in še v noč, dokler ni zamrla svetiljke luč.

Ko pa je bil brat izginil v tuji zemlji in se je ondi grob odprl zanj, se je prelomilo materino življenje. Se jim je zateknilo delo, se jim je razparal pogled, pajčevina drobnih gubic se je razpredla

čez njih obraz. Od časa do časa so se zamislili in so jim onemele roke v naročju.

Pa sem jim dejala:

«Mati, na polje bo treba.»

«Na polje?»

Posedali so ob žitu in so v mislih prekladali žitne bilke iz roke v roko in molčali. In potem so se jim v trepetu razklenili prsti in bilke so obstale v naročju.

«Tako se mi je sanjalo,» so pravili, «da je prišel Jože in je dejal: Mati, z menoj morate. — Kako, sem dejala, ko je žito zrelo in bo treba žeti. — Kesanje obudite, mati, z menoj pojdete. — In je izginil.»

«To so bile sanje, mati, in nikamor ne pojdete.»

«Niso bile samo sanje.»

Prej tako delavni, so posedali mati doma in zri po dolini; prej tako varčni, niso nič pazili na izdatke in so se oblačili v praznje obleke.

«Saj ni božič, mati, tudi velika noč ni!»

«Kaj bom hranila.»

Zaskrbelo me je. «Mati so bolni, kaj bo?»

In kakor bi bilo nocoj, še danes vem: ležali sva v postelji, zunaj je stala mesečina, tepka je risala veje na steno, mir je držal hišo in vrt. Pa je potrkalo na stropu.

«Slišiš?» so v šepetu zadrhteli mati.

«Slišim,» sem v trepetu odvrnila.

«Slišiš?» so dehnili mati.

«Slišim.» Še enkrat sem vzdrhtela.

«Svoj lastni spomin slišim,» so pritajeno šepnili mati in zdelo se mi je, da so se nasmehnili.

Pogledala sem jih.

«Kaj drugega je bilo; ne mislite teh strašnih misli.»

Mati pa so dejali:

«Tudi ti móli — jaz kesanje obujam.»

In prišel je dan in prišel je drugi dan. Zemlja je zevala v širokih razpokah. Sluzasta vročina nas je pánila, težke so nam bile roke v delu. Prišle so megle na nebó, privlekli so se oblaki kakor huda beseda težki in črni kakor greh. *[Či podobni paš pomeš]*

«Nevihta bo,» sem dejala, «po žito moram.»

«Tako sem trudna,» so odvrnili mati, «nikamor ne morem in tudi ti ostani doma.»

«Pa žito?»

In sva se naslonili na okno.

Že je pripihal veter, tepka se je krivila; v črnem zastoru je drhtelo obzorje, težke kaplje so potrkale na šipe.

Mati so zrlí kakor zamaknjeni, a hip za hipom so se stresli, že sem mislila, da jim je slabo.

«Mati!»

Tedaj se je zablislilo, rezek piš se je vrgel na okno. Zabobnelo je, kakor bi se podrla zemlja. Omahnili sva.

«Mati!»

Potem sem se zbudila: ljudje so govorili vame, gledala sem jih, gledala in joj! — izpregledala: mrtvi so ležali mati poleg mene.

Hudo sem zbolela.

Zdaj ni naše hiše več, v tujih rokah so njene bele stene, naše ajde dišijo drugim ljudem.

Jaz moram v službo.

Tako se bojim.

Miran Jarc:

Poletje.

I.

naslanjaču si podpira glavo slikar Mihajlo Samonikel. Skozi odprto okno mu šepetajo črne daljave brezzvezdne noči in lahna brisavica drsi čez spečo rušo spominov, ki zanihajo za hip kakor prameni njegovih temnih las. — Wien, Praha, München, Leipzig, Dresden, Berlin, Hamburg, Rügen... —

Veličastna in nežna, divje škrtajoča in kot nočni pogovor valoveča simfonija! — Mrtvi pogledi izstradanih ženâ v predmestjih, uporni vriski v očeh zasoplih delavcev, molčanje ladij v pristaniščih, ki so jim na burno dihaajoče prsi stopili stavkujoči skladiščniki, drdranje avtomobilov mimo bančnih palač, promenadni koncerti ob ribnikih in jezerih, valovi besed, šepetov, vonjav in misli, pošumevanje dreves in kril, ječanje stopinj po ozkih, temačnih ulicah, vzklikanje, vriskanje in tuljenje množice pri demonstracijah in v velikih gledališčih, smrtno spanje cesarskih gradov, skrivnosten šah na borzah, izmозgani obrazi modrijanov, vsevidcev in jasnovidcev — vse to je gledal slikar le s telesnimi očmi, njegovi duhovni pogledi pa so se radovali nad sočnim zelenjem travnikov, nad toplorjavimi njivami, nad claudelorrainskimi pokrajinami in rafaelskim nebom; njegova notranja

ušesa so slastno pila zvočje pastirskih piščalk, gozdov, ptic, potočkov, rek, morja.

Mimo ljudi je šel, kot da ni izmed njih. Celo v strelskih zakopih je bil gluh za rjovečo zver v človeku in ob strahotni godbi granat in šrapnelov je sanjal o barvitosti Monetja, Pissarroja, Turnerja, Jakopiča in Böcklina. On, ki je vzdrhteval v nadzemskelem vzhičenju ob veličini Apolona in Atene, on, ki mu je duša tolikrat klonila v plemeniti grozi pred Michelangelovo Pietá, pred Rodinovim Balzacom, pred Meštrovičevim Kristom, on, ki se je vznemirjal v slastni drhtavici ob Rembrandtovi Pokrajini z razvalino — ni videl plašno v bodočnost uprtih oči svoje matere, ki so ga prosile: «Kdaj nam boš dal kruha, kruha?!» ni slišal besed svoje sestre, ki je tiho koprnela po pogovoru z bratom — človekom, on ni vztrepetal pred živo Pietá tolikih od bede razbičanih mater, pred živim Balzacom tisočerihih tovarišev, ki so se krčevito izvijali iz brezumnega dna v solnčne višine, on se ni zavedal, da je vse lepši tisti Apolon, ki bi ga izklesal iz svojega telesa, združivši v sebi umetnika s človekom.

Edina vez med zemljo in onostranostjo je bila zanj Zinka, ki se ji je po žilah pretakala kri bogatega trgovca in ugledne, računajoče gospe.

Obrisi njenega telesa so mu bili pritajeni in zamolkli odmevi njegove podzavestne godbe, ki je pljuskala ob bregove prividne večnosti.

Kadar se je za nekaj tednov vrnil domov v to neznatno mesto, so ga vabile vse odličnejše rodbine, ki pa se jim je umetnik za svojo negibčnost v kretnjah in zgovornosti oddolžil s slikami, ki jim je v sočno barvitost vлил močno čustvovanje. Ker so bile vse slike jasne kot solnčne pokrajine, dehteče kot grmi španskega bezga v mesečini in pojoče kot potočki v mraku, so vsi ti ljudje — obilni in oblastni očetje, nekoliko romantične matere in radovedne pa vedno se smejoče gospodične — svojega mladega slikarja zelo vzljubili in ga čislali, ponašajoč se z njim kot z imenitno redkostjo tega mesta.

Tako je prišel Mihajlo Samonikel tudi v družbo plavolaske Zinke, ki jo je bil po naročilu slikal več dni. Čim bolj je umetnina zorela, tem jasneje se je umetnik zavedal izpremembe, ki se je polastila vsega njegovega bistva in povzročila, da je postala ljubka deklica, sijoča iz ozadja škrlatnih vrtnic — čudovit simbol: boginja blaženega pomirjenja, smehljajoča se iz rdečega morja

življenja, tešiteljica in tolažnica vseh iskajočih in pozabljenih, utešeno hrepenenje — Mihajla Samonikla.

Ko je umetnik slednje dejstvo ugotovil, je odložil čopič in se zagledal v zahajajoče solnce. Zahotelo se mu je zraka, razmaha, daljav. Odšel je v mrak ter se proti svoji navadi vrnil pozno v noči domov.

Ko je že naslednjega dne zvečer moral spet odpotovati, se je prišel posloviti tudi k L.:ovim in se Zinki opravičil, obljubivši ji, da ji pri povratku gotovo izroči obljubljeno sliko.

Pri popoldanski kavi, ki sta jo srebrala v vrtni lopici, ga je gospodična nenadoma vprašala:

«Toda, gospod Mihajlo, povejte mi odkrito, ali ne občutite v svojem življenju nikoli osamelosti?»

«Osamelosti? Osamelosti v oživilnem nebu, vodi in zemlji?!» se je umetnik vzvišeno nasmehnil. «Le kdor ne vidi živih črk, napisanih po vsem vesolju, temu je dolgčas na svetu. *Velika, velika je*

«Toda,» se je obotavljala Zinka, ki jo je nesoglasje med tem kakor odsekanim odgovorom in med njegovo zanjjo tako privlačno zunanostjo razravnotežilo, — «toda... saj vas razumem, gospod Mihajlo, ker sem že mnogo čitala o umetnikih. — Kaj mislite o tem izreku?» in odprla je knjigo Čehova. «Umetnik in sploh človek, ki živi umetnosti, bi se ne smel poročiti. Umetnik mora biti prost.»

«Gotovo!»

«In tudi vi...» Pogledala ga je prodirajoče.

«Tudi jaz grem to pot!»

Oba sta kakor v zadregi umolknila. Skozi vejevje je lil potoček solnčne svetlobe čez belo roko gospodične Zinke.

Mihajlo je gledal to čudovito igro luči, pozabil na ves razgovor in samo obžaloval, da ne more barvite godbe ohraniti na platnu. Ko se je nehote ozrl dekletu v obraz, je ujel njen v daljave izgubljeni pogled, ki ga je navdal z začudenjem in tiho bolešjo. Prvič jo je videl žalostno.

Ko pa je opazila njegovo molčeče vprašanje, je klonila glavo in hladno izpregovorila:

«Torej ste tudi vi izmed njih? — Umetnik, ki mora biti samotar?»

In še preden ji je mogel začuden slikar pritrditi, je vstala in rezko vzkliknila:

«Torej veliko sreče, gospod Mihajlo, v tujini... v puščavi... in kadar — —»

Naglo se je premislila. Ko mu je podala roko, jo je spreletelo: «Komaj, da se je s prsti dotaknil moje roke. Njegove misli so bogve kje...»

Še mu je dejala: «Pa mi pošljite sliko, kadar jo izgotovite!»

In v hipu, ko sta se razstala, še je bolešno vprašala: «Ali je čutil vso težo želja, ki sem mu jih stisnila v roko?! O — ni jih čutil, ni jih, nikoli jih ne bo! —»

Vso noč je prečula. Drugega dne ji je odleglo. Tretjega dne pa je podala materi roko v znak sprave in njeni starši so se čudili njeni nenavadni izpremembi, ki jih je silno oveselila, saj so bili zdaj prepričani, da bo bančni uradnik K. vendarle postal njihov zet. —

Zinka se je motila, kajti njen slikar je ure in ure po slovesu sanjal o toploti njene roke in se mučil nad zagonetno trpkostjo, ki je bila takrat razlita na njenem obrazu.

V oddelku brzovlaka Trst-Wien je doživel kot še nikoli prej strašno izpremembo: prvič je pozabil na svojo umetnost. Vrteča se pokrajina, ki jo je ogrinjal bajno lep mrak, ni izzvala nobenega odmeva v njegovih mislih, ki so se osredotočale samo okrog imena meščanske gospodične, poveljane v kraljico sanjskih pokrajin.

Na otoku Rügenu, ob obali Vzhodnega morja, je sliko dovršil. Nato se je zazrl v morsko ravan, ki je trepetala pod zlato solnčno tančico.

Kakor antični svečenik je razprostrl roke in z mislijo razprožil lok preko obzorij. Vse telo se mu je zdolžilo v silen klic: Zinka, ki ga je odrešil muke vseh teh mesecev. —

V naslanjaču si podpira glavo slikar Mihajlo Samonikel in premišljuje.

Danes se je vrnil po štirih dolгих mesecih. Na poti iz postaje v mesto je srečal v drevoredu Zinko z njeno materjo. Obe sta mu naglo in hladno odzdravili. Morda se mu je le dozdevalo. Toda ko se je hotel za hip skoro ustaviti, se je Zinka okrenila od njega.

Domov prišedši je odgovarjal domačim suho in presekano, da se je sestra prestrašeno vprašala, ali je obolel. Toda on se je opravičeval z utrujenostjo zaradi dolgotrajne vožnje in se je takoj po večerji podal v svojo sobo.

Ko je upihnil luč, ga je obsla osamelost, kakršne ni še nikdar prej občutil.

Stopil je k oknu. Iz dalj je prihajalo šumenje reke, ki se je s kipenjem njegovih misli zlilo v mrzlično vretje, porajajoče iz brezprostornih temin fantastične podobe mavričnih rož, trakov, nitk, kolobarjev in lokov, ki so jih njegove zaprte oči izškropile na prividno črno ekrano.

Ko se je Mihajlo s topo naslado opojil nad plesom teh slik, ki so pa bile upodobljena godba njegove nad prepadom neznanega sveta vrteče se duše, je opotekaje se pritaval do postelje in se vlegel.

Tedaj ga je žarko kot blisk obsvetila neka nova zavest, ki mu je izvila iz duše skoro krik nalikujočo obupno misel:

«O, umetnost, usodna lažnivka! Tolažila si me z videzom, ker sem ti verjel kakor otrok! Ali tvojega videza nočem, nočem, nočem. Zakrivala si mi resnično življenje in mi, ovijajoča me v pajčolan dehtečih barv, pomehkužila roke, oči in ušesa, da niso več mogle otipati, videti in slišati zemlje in človeka! O, umetnost, zvodljiva igralka!»

(Konec prihodnjic.)

E. Gangl:

Zemlja, zemlja!

(Iz «Ruskih pesmi».)

Kaj si storila, zemlja plodovita,
da orjejo po tebi kremplji smrti,
da bijejo po tebi kônj kopita?
Kje je ljubezni Bog? ... Še on te črti!
O, zemlja, zemlja, mati, mati!
ti ljubljena, nam darovana,
vsa si kot krvaveča rana,
a še v bolesti polna blagodat:
iz tebe vate se nagiblje pot,
v objemu tvojem ni prevar in zmot!

Krvi semena padajo naté —
s čim materinstvo tvoje oplode?
Priklenjeni smo nate — tvoji, svoji —
živeči in mrjoči,
uničujoči in ustvarjajoči —
ljudje v nikdar dobojevanem boji!

Književna poročila.

Josip Ribičič - Ivan Vouk: Šest mladinskih iger. Mladinska knjižnica «Prosvete» 1. zv. Izdala in založila Prosveta. Trst. 1922. 110 str.

Predpogoj vsake dobre mladinske igre je, da je dejanje prav lahko umljivo in ni samo dijalogizirana poučna razprava, da vpliva igra vzgojno, kar mora neposredno doseči s prikazovanjem takih in takih iz življenja vzetih prizorov, da jo odlikuje skrbno izpiljen in oblikovan jezik in da je zaokrožena umetnina.

Pred sabo imam lično in okusno izdano knjižico mladinskih iger, ki v marsičem ustrezajo navedenim predpogojem.

Prednost bi dal vsekakor «Vražam». To veselo igro v treh dejanjih odlikuje dramatično napeta vsebina, ki na odru prav gotovo ne bo izgrešila svojega učinka. Pisatelju se vidi, da dobro pozna svoje vaščane, ki je vsakega posebej podal z veliko kipnostjo in jih je opremil s tako točno in kleno govorico, kakor je ne najdeš zlahka v sličnih dramatičnih spisih. Brezdvomno bi se avtorju posrečila kaka resna realistična drama. V dobro mu štejem tudi to, da se dejanje res odigrava pred očmi poslušalca in ne samo kje za kulisami, kar je za mladinsko igro gotovo zelo važna prednost. Vse osebe so tipične, enovite in ostro očrtane.

Kar sem omenil z ozirom na jezik in značaje delujočih oseb, velja tudi za ostale igre, pri katerih pa ne morem izreči iste pohvale z ozirom na vsebino in dejanje samo.

Že koj naslednja dvodejanka «Škrati» ima glavni nedostatek, zdi se brez vsebinska. Človek ima od vsega vtis, da se po odru gori in doli prekucujejo samo pritlikavci, ki nagajajo ubogemu krojaču. Delce utegne doseči svoj uspeh le pri živahni in mikavni opremi in vloženi pesmicah, ki jih je uglasbil J. Grbec; samo po sebi pa je delce blede in zelo razvlečeno.

«Čudodelna srajca» je «dramatizirana» zlata resnica, da obstoji sreča le v preprostosti, zadovoljnosti in ponižnosti. Prizor ima pomen le za čitatelja, mladina pa bi ob tej uprizoritvi ne imela nikakega pravega užitka.

Najslabša se mi zdi sličica «Mladje», kjer se učitelj prav petošolsko vpičo učenek razneži in razžalosti ob spominu na svojega umrlega sinčka-edinčka, no, pa «potolaži se in pozabi, če nosiš v srcu žalostne spomine! Čas je dober zdravnik, mladost pa najboljši.» V mladini ne more taka solzavost najti nobenega odziva.

Če omenim še «Pri svetem Petru», ki se lahko uporabi kot primerna božična igrice, sem z Ribičičevimi igrami pri kraju.

Kot zadnje delo v knjigi je po neki Milčinskega pripovedki prirejena Voukova veseloigra v treh slikah «Trije snubci», katera nekam tuje dirne čitatelja, ki se nikakor ne more zživeti v milje dejanja. Tudi tu je sama na sebi borna snov prerевна, da bi zadostila trodejanki, vsled česar kazi to igro razvlečenost in neprava komičnost.

Vendarle pa bo knjiga v tem ali onem oziru prav primerno čtivo za mladino ter bo tudi dober prispevek mladinski dramatiki. Naslovna slika pa prav gotovo ni primerna za zvezek mladinske knjižnice.

Miran Jarc.

Milan Ogrizović: Vučina, drama u tri čina. Tisk in založba St. Kuglija v Zagrebu, 1921.

Nikoli, prav nikoli ne sme umetnik, ko ustvarja, misliti na občinstvo in se mu laskati. Pot mu marveč gre pred občinstvom in pred časom, z močjo svoje umetnosti premaga svet in svojo dobo in vse.

Leposlovno delo, vsaka umetnina je dogodek, velik dogodek, kakor je rojstvo človeka dogodek. Ali bo delo živel krajše ali daljše življenje, odloča njegova absolutna vrednost, kakor je odvisno človeško življenje od zdrave ali manj zdrave narave.

Absolutne, umetniške veljave umetnini ne določajo npravstvene, ampak najbolj ali prav za prav samo estetične vrednote.

Tako resnično umetniško vrednost ima najnovejša Ogrizovičeva drama «Vučina». —

Tam pod Velebitom nekje živi Vuk Šašić, šestdesetleten kmet, hud, trd, močan mož, Vučina imenovan zaradi svojih prasilnih, mogočnih in samozavestnih lastnosti. V njem vihrajo pragoni zdravega človeka, živci so mu kakor iz žice, iz oči mu gori hipnotizujoča magnetičnost osvajajoče volje in vse se ga boji. Ženo, ki mu je rodila sinove slabiče, zadavi, ker se mu ni zadosti voljno pokorila; najstarejša dva sina zvijačno ugonobi v hosti, le najmlajši, Nikola, mu uide v Ameriko. Zdaj Vučina kakor volk mogočno strahuje vso okolico, razmahne se na vse roke in zalezuje ženske in si jih jemlje s pravico močnega, zdravega, neizčrpne strasti in življenja polnega junaka. Brez cerkvenega blagoslova si za gospodinjjo privede v hišo Jeko, ki ima lepo osemnajstletno hčer Stano. Med Stano in sinom Nikolom, ki se je vrnil iz Amerike, se začne plesti ljubezen. Ali Vučina si je močno in zdravo Stano odločil zase, zato se sin slabič zgrabi z očetom junakom in obleži — mrtev.

Io je vsebina prvega dejanja, kipečega iz veledramatičnih in napetih prizorov.

V drugem dejanju se merita Vučina in Stana, oba močna, oba odločna, oba strastna, zdrava in samozavestna človeka. Vučina spretno ubija v upornem dekletu spomin in ljubezen do rajnega Nikole in si zvitorepo in željno osvaja njeno sočno mladost. Stana je femina univira, ženska, ki ljubi samo enega moža; a ta je nazadnje zmerom le tisti, ki je močan, da jo premaga in si jo vzame nasilno in kar na mestu, ker mu je všeč. Človek kar drgeče, ko gleda strastni boj med umikajočo in nudečo se Stano ter naskakujočim in osvajajočim Vučino. Dejanje plane do najvišjega dramatičnega viška, obema se razklene neobzirni življenski, spolni nagon, ki ga ni moči zajeziti in ustaviti.

V tretje dejanje se jima zapodi silna moč življenja. Ali Stana je premaganka, voljna ljubica pa še ni. Vučina si jo mora vselej sproti siloma vzeti, celo zvično in v spanju. Dekle se mu le nerado podaja, sovraži ga, ker jo je premagal in ji zlomil moč, a naposled, ko začuti, da bo mati, ga začne zares rada imeti. Ampak zato, ker ji je vzbudil ljubezen in klico novega življenja, gre in s sekiro zamahne po spečem Vučini.

Stana in Jeka mrtvega gospodarja zavlečeta v klet. Hči se spoveduje prestrašeni materi, zakaj je ubila silnega moža.

Ali Vučina je trde betice. Ne ubije ga vsaka sekira; samo omamila ga je. A ko sliši Stanino spoved, zagrmí pokoncu neznansko vesel, da se ga je upala udariti «majka djeteta moga pravog i junačkog» in ker je slišal iz njenih ust, da se mu torej ohrani «pasma». Stana mu je odslej žena. Takole se vzmeta: «Vučina (držeci joj ruku u ruci): A ti meni, Stano, jaš pravo ne kaza — 'nako čisto i bistro: voliš li me s a d, kad «voskresio» iz groba — sad, kad si... moja i kad i ti ispuni' sve, što sam govorio? Voliš li me, grle — a? Voliš li me, kaži 'ednom! — Stana: Ta znaš, Vuče...! — Vučina: E, ženske glave! Nigda same reči ono pravo! — Stana (vedro): Pa ono je pravo sad istom počelo...!»

Drama «Vučina» je torej res dogodek, lep leposloven dogodek, ki zgrabi in te drži z močjo svoje umetniške vrednosti od začetka do konca; — je umetnina zelo napetega, veledramatičnega dejanja, mojstrsko prepletenega s psihološkimi momenti in z narodopisnimi epizodami.

Ta zares odrska drama mora v spretni režiji z igralci, ki bi se znali živeti v svoje hvaležne vloge, imeti velik, pretresljiv uspeh. *Ivan Zorec.*

M. J. Lermontov: Junak našega časa. Prevel dr. Vladimir Borštnik. Izdala in založila Slovenska Matica. V Ljubljani 1921.

«Junak našega časa» je zadnji dve leti menda tretja knjiga dr. Borštnikovih prevodov. Po vsej svoji notranjosti je zopet delo istega delavca Borštnika, ki smo ga spoznali iz prvih dveh. Knjiga ima uvod, kakor prvi dve, uvod, ki je od konca do kraja variacija nešteto krat napisanih splošnosti. Prevod pa je delo majhnega znanja in še manjšega čuta. Poznanje slovenščine je sila borno, — toda to je bilo že povedano. Tudi glede majhnega znanja ruščine morem spet samo ponavljati tisto, kar sem že izrekel pri prvih dveh knjigah. (Res je, da se je dr. Borštnikovo znanje ruščine za nekoliko oblik razširilo, toda pokazale so se tudi nove vrzeli.) Da pripomorem tistim, ki so prevod prebrali, pa si o Lermontovu niso na jasnem, vsaj v nekaterih slučajih do jasnosti, navedem nekoliko primerov:

Na 2. strani berem v zadnjem odstavku: «Veselilo ga je samo narisati sodobnega človeka, kakor ga on pojmuje in — v svojo in vašo nesrečo — kakoršnega se mu je prevečkrat pokazal. Tudi to bo: bolezen sem odkril, kako pa jo izlečiti, — to pa sam bog vel!» Da ne govorim o stilistični nerodnosti prvega stavka (ki ga navajam samo radi razumevanja). Kaj pomeni tisti: «Tudi to bo?» Kaj pa bo? — Mesto je dobeseden prevod izraza, ki pomeni približno: «Zame je dosti, da sem bolezen odkril, kako bi se pa ozdravila...» Na 3. strani stoji v 17. vrsti sledeč stavek: «na dnu pa se vije Aragva v objemu z drugo brezimno rečico, šumno drveč iz črne...» Tukaj se «šumno drveč» nanaša na subjekt Aragva, v resnici pa bi se moral izraz nanašati na brezimno rečico, «ki šumno drvi iz...» Zanimivo je mesto v 13. vrsti 11. strani: «Pravi pravcati glavorez vam je bil, sposoben na vse. Metal vam je čepico v polnem diru in streljal,» prevaja dr. Borštnik. Mesto je prevedeno zelo nesigurno in zato zelo previdno. Toda govorimo točno. Metati čepico v polnem diru poljubno kam, ne velja menda nikjer za posebno umetnost, zlasti pa ne na Kavkazu. Metati čepico v zrak in streljati v polnem diru vanjo, je večja umetnost, toda ljudje tega tudi na Kavkazu (ki je sicer zelo eksotična dežela) navadno ne delajo radi, ker bi bilo to predrago. Druge možnosti pa dr. Borštnikov prevod ne dopušča. Original pa pravi nekoliko drugače: «... vse je znal, ali pobrati čepico (s tal) v največjem diru, ali s puško streljati (vse je znal)». O teh mestih, ki sicer mogoče niso bogve kakšne važnosti za potek in razumevanje dejanja, govorim tako podrobno zato, ker bi rad pokazal, kako bi morala mislečega prevajalca že sama logika dotičnega mesta navesti na pravičen prevod. V tem oziru je z omenjenimi mesti sorodno tudi mesto na 16. strani v tretji vrsti od spodaj. Original pravi po zmislu sledeče: «... veš, njegova sablja je prava gurda. Pritakni ostrino k roki, sama se vpije v meso, takle oklep pa, kot ga imaš ti, je zanj ravno toliko kot nič.» Prevajalec ni mesta popolnoma razumel, premislil ga pa tudi ni toliko, da bi bil videl, da je govor o oklepu v tesni zvezi z ostrino sablje. Zato je stavek raztrgal: «Pritakni ostrino k roki, sama se vpije v meso. Tak oklep, kot ga imaš ti, ni nič vreden.» S tem pa je pretrgal tok misli; to se pravi, mesto ni več organično. Kdor si bo mislil, da z navajanjem takih podrobnosti cepim dlako,

naj premisli in videl bo, da ravno take podrobnosti tvorijo umetnino, kakor stanična tkanina organizem. V isto skupino spadajo še sledeča mesta: na 175. strani pravi prevod v 9. vrsti: «njena obleka je bila precej lahka...» — original pa: «njena obleka je bila več kot lahka» (ker je dekle vedelo, da bo najbrže moralo v vodo!). Na strani 115. stoji v 17. vrsti: «kneginja mi jo je predstavila kot svojo sorodnico» — razume se, da se je zgodilo obratno: «kneginja me ji je predstavila kot svoji sorodnici». Na str. 125. berem v 18. vrsti: «lica so (ji) plamtela: žal mi je je bilo!» Položaj je obraten. Stati bi moralo: «lica so ji plamtela: smilil sem se ji.» On se je vendar smilil n ji, zaradi svoje umrle «polovice duše». Za to govori tudi nadaljevanje: «Sočutje — čustvo, ki tako lahko obvlada vsako žensko, je zasadilo svoje kremplje v njeno srce.» Kako je mogoče premišljeno napisati tako mesto v eni sapi? In najmanj vsaj premišljeno mora biti vsako mesto tudi pri prevajanju. V končnem govoru med kneginjo in Pečorinom govori kneginja po prevodu na 175. str. v 12. vrsti med drugim sledeče: «Vse mi je povedala (hči namreč)... Vedno si mislim: Razodeli ste ji svojo ljubezen — ona vam svojo... No, bolna je...» itd. Kakšen zmisel naj ima tukaj ta «vedno si mislim»? Zakaj si kneginja vedno misli vse to, kar potem našteva? Odgovora si ne morem misliti, fraza je popolnoma brez potrebe na tistem mestu. Original mi stvar pojasni. Mesto se v njem glasi takole: «Vse mi je povedala... mislim (vsaj), da vse...» — točno tako. Zdaj ni več treba male začetnice za prvim mnogotočjem izpreminjati v veliko, ni treba drugega mnogotočja izpreminjati v dvopičje in ni treba več odgovarjati na ono vprašanje, ker je mesto sedaj čisto jasno, in — kar je glavno — fraza je smotrena in nujna.

To so v glavnem slaba mesta, kjer gre predvsem za razumevanje momenta in šele v drugi vrsti za znanje ruščine. Naj navedem še par mest, katerih ne popolnost je posledica prevajalčevega pomanjkljivega jezikovnega znanja. Na str. 14. berem v 6. vrsti sledeč popis konja: «... močan od sile, jaši na njem makar 50 vrst.» — Stati bi moralo: «... in kakšna moč! zdrži ti magari 50 vrst dirke». Na str. 61. vrsta 21. prevaja dr. Borštnik ukrajinski izraz: «Pobigla v slobodku» z «Je zbežala v slobodko» mesto «Je skočila (za trenutek, po opravi) v slobodko». Na str. 106. stoji v 27. vrsti: «... v daljavi so kot srebrna rosa bliščale gore...» mesto «... v daljavi so kot srebrne čipke (franže) bliščale gore...» — Na 128. str. stoji v 3. vrsti od spodaj «njegova prozaična zunanost» mesto «njegova praznična zunanost». — Na str. 142. prevaja dr. Borštnik v 17. vrsti ruski «rosni večer» z «rožnati večer» — kakšen naj bi bil tak večer? — Na str. 183. napravi prevajalec iz preprostega stavka: «Gotovo je bil nabit, če je visel pri vzglavju» nekaj precej drugega: «Gotovo je bil nabit, če je visel navzdol s cevjo» itd.

V knjigi poleg vsega tega ne manjka lapsusov (vzrok jim more biti edinole površnost). Dr. Borštnik piše na primer: str. 11., vrsta 17., «drugi dan» mesto «drugo noč», potem str. 21., 6. vrsta, «v tvojih» mesto «v mojih rokah», str. 34., 14. vrsta, «na desno» mesto «na levo».

Na več krajih sem videl, da prevajalec izpušča po več besedi, včasih po cele stavke. Na strani 11. pa sta med 6. in 7. vrsto izpuščena kar dva od stavka. Ne bom jih navajal, ker bi referat še bolj narastel.

Končno se vračam še enkrat k vprašanju slovenščine. Našel sem menda sedemkrat prezoperno besedo «pravi pravcati» in vseh sedemkrat še ne na posebno odgovarjajočih mestih. Ta besedica mi je bila novo opozorilo na nedostaten prevajalčev okus. Ta besedica in pa stavek, ki je unicum svoje vrste: «Vroč poljub je zadonel na mojih ustnicah».

Navedel sem vse te napake in hibe nekoliko podrobneje zato, da lahko drzneje vprašam Slovensko Matico, kako je mogoče, da tiska ta zavod podobne knjige? Ali pa, da povem še razločneje, kako je mogoče, da je natisnil ta zavod v preteklem letu kakovostno skoro izključno same take knjige? *Josip Vidmar.*

Sienkiewiczovi romani, I. Z ognjem in mečem. Povest iz davnih let. Iz poljščine prevel dr. Rudolf Molè. Ilustracije Olivove. V Ljubljani, 1923. Tiskovna zadruga. Izhajajo v snopičih po 4 pole. Snopič 1. in 2. po 7 Din.

Odkar se je pred tridesetimi leti z Mračetovim prevodom prvega dela slavne Sienkiewiczove trilogije med nami raznesla slava tega najbolj popularnega poljskega pisatelja, se je pri nas število prevodov njegovih del vedno bolj množilo in z njim vred krog čitateljev. Ker so ti prevodi po večini že razprošani, je samo pozdraviti namero, da se naj izdajo najvažnejši v novih izdajah in v novih prevodih. Želeti bi samo bilo, da bi ti prevodi bili boljši kot sta ta dva prva zvezka.

Mračetov prevod uživa pri nas sloves, da je v njem fino pogojen epični kronikalni stil, v katerem je vsa Sienkiewiczova trilogija napisana. Trebalo je torej — tako bi človek mislil — njegov prevod samo revidirati, popraviti eventualne napake in retuširati sintaktične posebnosti, ki jih je takratna doba vrnila našemu jeziku. Tako bi dobili nekaj boljšega kot je Mračetov prevod in bi v tej reči napredovali. Molè pa je krenil po drugi poti: izkušal je napisati popolnoma nov prevod. A priori te namere ne moremo obsojati — saj jo lahko opraviči končni efekt. Tega pa ob teh dveh snopičih — žal! — ni mogoče reči.

Molè pušča prav po nepotrebnem in brez pravega razloga v svojem prevodu besede originala; tako dobimo pri njem stavke, ki so poprečnemu čitatelju neumljivi, ali pa dajejo zmisel, ki ga v originalu ni. Mirno prepíše besede, kakor: fantazija, invidia, modestia, adolescentia, diskrecija, majdan, ne da bi pomislil, kako mnogoobrazen je v stari poljščini — ki jo Sienkiewicz posnema! — pomen besede «fantazja»! Latinščina je integralen element stare poljščine, slovenščine pa ne! Mračè je take besede rabil, toda vestno jih je tolmačil pod črto! Pri Moletu (str. 12., 13.) in pri Mračetu nas sreča neki «hetman V.», v katerem bodo ljudje iskali ime, ki se začinja z «V». V resnici je to samo običajna poljska okrajšava za «hetman wielki», ki je po svojem činu višji kot «hetman polny». Drugod zavedejo Moleta v napake besede, ki so v poljščini enake ali podobne slovenskim, pa imajo drugačen pomen. Takoj na 7. str. ga je zapeljala poljska beseda «chronić», da je prevedel: «hranil (Mračè ima živil!) v divji stepi» namesto pravilnega «skrival v divje stepe»! Ali ni opazil, da se ta glagol v izvirniku veže z acc. pl., in ni pomislil, zakaj neki? «Tuman» ni «tema» (str. 15.), ampak «megla», «kacie» ni «koncu» (str. 109., ima tudi Mračè), amp. «kotu», poljska «pokora» je naša «ponižnost» (str. 110.), poljski «sejm» ni naš «sejem», amp. «zbor» (119.). «Kramny ataman» ni «kramov a.», kakor je mirno zapisal na str. 107., tudi ne «kramni a.», kakor stoji na sledeči strani, amp. «kramarski a.», kakor stoji pravilno nekaj vrst niže. Ali teh neskladnosti ni opazil vsaj pri korekturi? Večini nerazumljivi «kiji do kopij» (str. 108.) so prepisani po orig. «kije do spis». Poljski «kij» ni naš «kij» in poljski «do» nima enakih funkcij kakor naš. Pravilno bi bilo «ročniki (držaji) za kopja»! (V Moletovem prevodu mrgoli konstrukcij, v katerih je poljski «do» napačno postavljen nam. našega «k» ali «za.») Enako pravi orig. «hrastove palice» in ne «kiji» (str. 109.). Poljski «odbiwszy» ga je — kakor tudi Mračeta — zapeljal, da je napisal, da so trume «odbile vojskino zakladnico» (str. 110.), kar je neumljiva fraza; prav bi bilo «vlomile v». Nam. «vrat» nas na str. 118. osupne

poljska «brama» (ki jo je Mračè prav poslovenil), na naslednji strani pa celo «brana» (ki jo ima tudi Mračè), ker si pač oba nista mogla prav misliti, da bi stali topovi v vratih taborišča.

Cela vrsta mest se nahaja, ki so iz drugih razlogov slabo ali napačno prevedena. N. pr.: str. 6. «w poludnie» ni «na jugu», amp. «opoldne» (oba sta prezrla temporalen akuzativ!); str. 7.: ne «kjer bi se imele poti strniti», kakor imata oba, amp. «ko so se imele poti napolniti (z ljudmi; «gdý» ni «gdzie»); «bardziej» ni «hitreje», amp. «bolj»; str. 8.: «złowrogí» ni ne «vražji» niti «sovražén» (str. 112.), amp. «złovešç»; «zawtorować» ni «ponavljati», amp. «odgovarjati», «sekundirati»; str. 9.: «oczeret» ni «bičevje», amp. «trstje», «kaganek» ne «plamenica», amp. «svetiljka», «stos» ne «ogjenj», amp. «grmada»; str. 10.: «obey» ni «navzoč» (obecny!), amp. «tuj», «cienki» ne «temni», amp. «tanki»; str. 11.: «mimowolnie» ni «mimogrede», amp. «nevedé», «pewny» je «neki», ne «znan»; «Vaše moštvo je izkoristilo mojo opreznost» (Mračè: «Tvoji ljudje so se pognali za mojo neopreznost») — prav: «Vaše junaštvo je izravvalo (odtehtalo, nastopilo za) mojo neprevidnost»; «Sicer je imel opraviti s polkovnikom, o katerem se je na lastne oči prepričal» — prav: «Povrh pa je imel opravka s polkovnikom, o čemer se je takoj na...»; str. 12.: «To je bil tvoj posel, gospod» (Mračè: Ta posel si imel, gospod!) nam.: «Torej si bil poslanec»; str. 14.: «Modestija twoja tako govori, ta diči moža» (Mračè: ki diči moža) nam.: «Tako govori tvoja skromnost, ki je enaka tvojemu junaštvu»; str. 109.: «w izbie radnej» je poslovenil «v izbi» (Mračè ima prav «v zbornici»), ker očividno «radnej» ni razumel, saj piše na str. 111. in 114. za «obradującej» res «radujoče» (nam. zborujoče, posvetujoče se) in na str. 119. za «obradý» celó «obredi» (to bi bili «obrzędy!») nam. «posveti»; str. 115.: «Kilka» ni «Koliko», amp. «Nekoliko»; «Trenutkoma sta dvigali kvišku roke dve brezlični kepi», prav: «Zdaj so dvigale krvave roke kvišku dve brezlični kepi...».

Večkrat je težko odločiti, ali ima človek pred seboj napačen prevod, ali tiskovno pogreško; očividno pa je, da se je kakor prevod, tako tudi korektura izvršila s preveliko naglico. Kaj naj reče človek slučajem: «sledovi obljudnenga življenja» (str. 6.), «vzbuditi pozornost na človeku neznanega imena, zablodivšega v gluhi stepi» (str. 14.), «ob holmičnem vzožju» (str. 15.), dosledni pisavi «Zaporošci», «vudka», oblikam «registrovani», «svinojedi», napačni rabi prezenta perfektivnih glagolov in stavljenu pripovednega sedanjika namesto preterita, kar tako neprijetno seka kronikalni tok epopeje? Silna naglica dela se vidi tudi na premnogih slučajih, kjer Molè izpušča besede originala, attribute in važne členice, ki delajo zvezo med posameznimi stavki. Odtod menda tudi prihaja, da prav nič ne pazi na funkcijo perfektivnih in imperfektivnih glagolov in zapiše, kar mu pač poteče iz peresa. Klasičen primer je konec I. poglavja: «To rekši, je zajahal z vzgorja, a za njim molojci. V kratkem jih je zakrila tema in noč. Šele, ko so prehajali že nekaj poti, je veter prinašal od njih glasove kozaške pesmi (sledi pesem 11 verstic). Glasovi so polagoma potihnili, potem pa se stopili z vetrom, šumečim po trstju.» Prav bi bilo: «To rekši je zajahal z vzgorja, a za njim so krenili molojci. V kratkem sta jih vzela megla in noč. Šele, ko so prehajali že nekaj poti, je veter prinesel od njih glasove kozaške pesmi... Glasovi so polagoma ugašali, potem pa se stopili z vetrom, šumečim po trstju.»

Ti primeri, vzeti samo iz dveh poglavij (I. in XI. — za podlago mi služi «Wydanie Jubileuszowe. Warszawa. Gebethner i Wolff. 1903»), so pač dovolj dokaza, da se bo moralo delo nadaljevati neprimerno bolj skrbno kot se je

začelo. Poizkus, priobčen v teh prvih dveh snopičih, kaže, da je Moletov prevod za Mračetovim daleč zaostal. Kako neizmerno zaostaja njegov popirnat in vsakdanji jezik za bogatim in sočnim besedjem Mračetovega teksta, o tem se lahko prepriča vsak, ki oba primerja.

J. A. G.

Ivić Aleksa: O srpskom i hrvatskom imenu. Izdanje knjižarnice S. B. Cvijanaovića. Beograd. 1922. 20 str. Cena 2 Din.

Južni Slovani se niso naselili na balkanski polotok kot enotno pleme, temveč so prinesli svoje plemenske formacije in plemenska imena iz severne domovine. Od teh raznih plemenskih imen sta se do danes ohranili v sredini južnih Slovanov imeni Srbov in Hrvatov. Že v začetku sta ti dve plemeni živeli vsako svoje politično življenje, pozneje jih je še bolj ločila verska razlika, latinska kultura na zapadu in bizantinska na vzhodu. Po izvajanjih prof. Ivića pa še do danes ni docela dovršen proces opredeljenja naroda za hrvaško ali srbsko ime; a ko je prejel del naroda pravoslavno vero, drugi pa rimsko-katoliško, se je s tem večinoma tudi družilo opredeljenje srbskega, odnosno hrvaškega imena, medtem ko so muslimani v Bosni, Bunjevci in Šokci v Baranji po večini še do danes neopredeljeni.

Na hrvaško ozemlje so se tekom stoletij priselili južni Slovani pravoslavne vere, katere imenujejo zgodovinski viri z različnimi imeni. Nastane vprašanje, ali naj te priseljence — ker so pravoslavne vere in ker uporabljajo cirilico — isto imenimo s Srbi ali ne? Prof. Ivić sklepa v VII. poglavju svoje brošure tako: »Medju mahinacijama, kojima se služila Austro-Ugarska monarhija u politici, omiljeno sredstvo njeno bilo je stvaranje zbrke u narodnosnim pojmovima ... Naučenjaci su nesvesno uvlačeni u službu tih političkih ciljeva austrijskih. Hrvatski naučenjaci su, svakojako nesvesno, ... poslužili mnogo austrijskoj politici ... da pišući o prošlim stolicima, u celoj Hrvatskoj i Slavoniji ne nalaze ni jednog jedinog Srbina, nego mesto Srba nalaze samo Vlahe.« O Klaićevu zgodovini Hrvatov pa sodi: »Ali kako strašno pada vrednost i ozbiljenost njegovom (i. e. Klaićevom) naučnom radu, kada prelitate njegovu Poviest Hrvata pa nalazite posvuda Vlahe u Hrvatskoj i Slavoniji, a o Srbima nigde ni spomena nema.« Ker sega Klaićeva zgodovina šele do l. 1608., odpade pred vsem priseljevanje Srbov pod vodstvom Arseno Čarnojevića (l. 1690.) in moramo natančneje ogledati le one priseljence prejšnje dobe, ki jih Klaić nazivlje Vlahe, a jih Ivić prideluje Srbom.

Vlahi so bili prvotno romanskega pokolenja, a so že zgodaj prevzeli — z malimi izjemami (Krk, Istra) — govor obdajajočih jih južnih Slovanov, ne da bi se istočasno tudi socijalno z njimi združili. Ostali so pastirji in trgovali s proizvodi živinoreje. Na Hrvaškem se pojavljajo najprej okrog leta 1320. ter infiltrirajo polagoma vso deželo. Razume se, da so govorili že ob tem prvem naseljevanju na Hrvaškem srbsko-hrvaško in da so bili po večini pravoslavni, a njihov socijalni položaj je ostal tudi v novi domovini neizpremenjen in se niso istovetili ne s Hrvati, ne s Srbi. Te priseljence imenujejo zgodovinski viri dosledno Vlahe ali Morlake in tudi sami se ne imenujejo drugače nego Vlahi. Prim. iz 1330. l.: »Srbin da se ne ženi u vlašeh.« (Miklosich, Monum. serb. 98.) Statut iz 1436. l.: »... da ne drže Hrvati Vlahov mimo jednoga bravara ... i Srblin da nemore odati na Vlaha, ni Vlah na Srbina.« (Klaić, Povjest V. 17.) Leta 1481./82. razglasuje Ajaspaša, gospodar hercegovske zemlje, »svake vrste ljudem, vlahom i srblem«, da je Dubrovnik zopet ozdravel (Truhelka, Tursko-slovenski spomenici, str. 67.). Po Jirečku pa so dalmatinski Vlahi še v 16. in 17. stoletju vsaj deloma še govorili romansko. Tudi poznejši priseljenci 16. in 17. stoletja se še vedno imenujejo Vlahi, še leta 1668. se podpisuje

episkop «slavonskih Srba» (tako imenuje prof. Ivić te priseljence) Gabriel Mickich, episcopus Valacorum in Croatia (Ivić, 3). Ob tem času pa se pojavljata že tudi naziva Rasciani in Seruani (gradivo gl. pri Iviću), kar nam predvsem dokazuje, da so se zavedali verske sorodnosti s Srbi, odnosno da jih je identificirala rimsko-katoliška duhovna in posvetna gospodstva zaradi njihovega pravoslavlja s Srbi. Mimogrede naj omenim, da nima odlomek pisma kralja Ferdinanda iz leta 1538. na str. 9. Ivićeve brošure: «Rasciani sive Serviani atque Valachi, quos vulgo z r b s c h y vocant» dokazilne moči, ker citajo drugi zgodovinarji na tem mestu «Z y t s c h y» (= Čiči), a ne «zrbschy» (gl. Monum. spect. hist. Slavorum merid. XXXVIII. 411., Klaić, Povjest. VI. 26. in v «Hrvatu» 1922., br. 650). A baš to pismo razlikuje med Rasciani — Srbi in Valachi ravno tako kakor n. pr. prošnja J. Jurišića iz iste dobe, naj podeli kralj Ferdinand Vlahom («Walächen») iste svobode kot Srbom («Sirfen»). Klaić, Povjest. VI. 26. Dokazano pa s tem gradivom še ni, da se vsi priseljenci «u to doba več ni po čemu nisu razlikovali od Srba u Srbiji ili u Crnoj Gori» (Ivić, 8), in da jih je zaradi verske pripadnosti in uporabljanja cirilice prideliti Srbom. Spričo dejstva, da jih viri tudi še v tej dobi imenujejo Vlahe, odnosno da razlikujejo med Vlaha in Srbi, nastane pred vsem vprašanje, ali in v koliko so ti novejši Vlaha s starejšimi priseljenci v zvezi in sorodstvu, odkod so se sploh posamezne skupine priselile in ali so bili že v prejšnjih bivališčih opredeljeni. Tu bi bilo treba zastaviti nadaljnja preiskavanja, ki bi potrdila ali ovrgla Klaićevo mnenje, da moramo smatrati Vlahe 16. in 17. stoletja «gomilom puka jezika hrvatskoga ili srpskoga, koja tada nije imala nikakve n a r o d n e svijesti» (Povjest, V, 409). Dejstvo, da je dobil pozneje naziv «Vlah» sramotilen pomen¹, je za raziskovalca starejših dob popolnoma postranska stvar; sploh ne kaže projicirati sedanjih razmer v preteklost, ker bi moglo nastati «stvaranje zbrka u historijskim pojmovima», mislim pa tudi, da ne gre očitati zgodovinarjem, ki so Klaićevega mnenja, da «su nesvesno uvlačeni u službu političkih ciljeva austrijskih». Taki pojavi rahločutnosti, ki z mikroskopom gleda, spadajo v dnevno časopisje in «grešnik» se bo našel celo v častni družbi našega pokojnega Levstika in Aškercal

Škoda, da ne moremo obuditi kakega spornega Vlaho-Srba iz 16. in 17. stoletja, da bi njega samega vprašali, kako in kaj — najbrž bi nam odgovoril v istem zmislu kakor dubrovniški ribič prof. Murku na vprašanje, kak jezik govori: «Gospodine, mi govorimo, kako nas je majka naučila, a jeli je to jezik srpski ili hrvatski, o tom neka se svadjaju gospoda.»

A. Pirjevec.

Aleš Ušeničnik: Uvod v filozofijo. (Konec.)

Ne spuščam se v podrobno kritiko teh izvajanj, pripominjam samo, da zamenjava Ušeničnik konstantno doživetje z metafizično-transcendentnim dejanstvom. Po mojem mnenju se duh ob prvem spoznanju kvečjemu zave, da se spoznanje mora ravnati po doživetjih, ne pa doživetja po spoznanju, ne

¹ Kako daleč je segala animoznost med bratom Hrvatom in Srbom v šestdesetih letih minulega stoletja, torej v dobi narodnega prebujenja (!), nam priča dr. Tkalac leta 1864., ko poroča, da je bil on edini Hrvat, ki je izkazoval srbskemu narodu svoje simpatije. A zato so ga zaznamovali kot odpadnika hrvaškega naroda in katoliške cerkve (!): «Und dies sind nicht die unteren Schichten des kroatischen Volkes, die sich des Spitznamens «Vlasi» und «Vlaška crkva» bedienen, um die Serben und die orthodoxe Kirche damit zu bezeichnen, es sind dies besonders sogenannte «Gebildete», die in dieser Art Patriotismus und Toleranz excelliren.» (Ost und West. 1864. št. 16., str. 698.)

zave se pa, kakor trdi to Ušeničnik, da se mora spoznanje ravnati po dejanstvu kot metafizični realnosti. Ne oporekam, da ne snuje um pri refleksiji ob prvi spoznavi prvih načel, mislim pa, da so ta načela zakoni doživetja in ne zakoni bitja. Istotako, razlog in vzrok, da um ob misli: *cogito, ergo sum*, ne dvomi o svojem bivanju, ni razvidnost dejanstva, marveč razvidnost doživetja. Doživetje izključuje vsak dvom. Če je že razvidnost sodilo in pravec resnice, ni ta razvidnost razvidnost dejanstva, marveč razvidnost doživetja.

4. Če mislim nase, je misleči subjekt obenem objekt. Ker se pa subjekt zaveda samega sebe kot realnosti, izraža torej tudi spoznani objekt, ki je isti s subjektom, realnost. V spoznanju realnosti ni torej nobenega protislovja. Ker se ob spoznanju te prve realnosti po refleksiji duh zave tudi prvih načel, ki so obenem zakoni bitja in mišljenja, ker se zlasti zave tudi načela vzročnosti, je že tudi na sploh ugotovljena vez med idealnim in realnim svetom. Skepticizem je v živo zadet. Objektivno spoznanje je mogoče. Možne so tudi splošne spoznavne in tudi v njih se izraža objektivnost. V zavesti se javi vse, kar se javi, kakršno je. Če je pa zavest nezmotljiva, so nezmotljive tudi sodbe, ki so neposreden izraz pričevanja zavesti. Predmet zavesti je tudi spoznanje, da merijo čutne zaznave na vnanje objekte.

Ušeničnik se moti, če misli, da je z njegovim argumentiranjem skepticizem v živo zadet. Skepticizem se ne obrača proti razvidnosti doživetij, temveč proti naziranjju, da se da potom logičnih operacij s pojmi, ki slone koncem koncev vendarle na naših doživetjih, priti do spoznanja transcendentne realnosti, do realnosti, ki je a priori izven vsakega doživetja. In ker temelji tudi vsak poskus izkazati možnost takega spoznanja na takih logičnih operacijah, se nanaša skepticizem tudi in predvsem na take poizkuse. Skepticizem zanika vrednost vsake spekulacije, ki prekorači meje možnega doživetja in se izgublja v razmišljanju o notranjem bistvu tega, kar je, ki operira n. pr. s pojmi, kakor je pojem nujnega bitja, to je bitja, ki ima samo v sebi zadosten razlog ne le za to, da je takšno in takšno, da tako ali drugače deluje, da je v tem ali onem stanju, da ima to ali ono bitnost, temveč da je. Realnost, ki ni dostopna nobenemu doživetju, se ne da doseči z nobenimi načeli, ne z načelom protislovja in ne z načelom vzročnosti. Kako se naj tudi iz dejstva, da sem in da se zavedam, da sem, prerijem do nečesa, kar nikakor ne more biti vsebina mojega doživetja. Po načelu zadostnega razloga sicer lahko sklepam na nekaj kot na razlog mojega bivanja, s tem je pa tudi vsa stvar končana. Dokazano je, da mora po tem načelu eksistirati tak razlog, ni pa dokazano, da faktično eksistira.

Pa čujmo avtorja dalje!

5. Zavedamo se, da gledamo pestrobarven svet, torej da gledamo. Prav tako jasno se zavedamo, da je to, kar zaznavamo, nekaj objektivnega, to se pravi, nekaj, kar se ima vsaj v idealnem oziru kot objekt k spoznavajočemu subjektu. Vprašanje je le, kako je z realno objektivnostjo. Da so predmeti, ki jih zaznavamo, res izven nas, o tem imamo najprej naravno izvestnost. Ta naravna izvestnost ni drugega kot izraz razvidnosti. Razvidnost je pa zadnji razlog izvestnosti in pravec resnice. Refleksivno pa utrdimo izvestnost o vnanjem realnem svetu s sklepanjem po načelu vzročnosti. Ker se pa imajo občutki k zunanjim predmetom kakor učinki k vzrokom in ker je med učinki in vzroki vedno vsaj odnos analogije, je vnanji svet vsaj primeroma tak, kakor ga zaznavamo.

Izraz, da se zavedamo, da gledamo pestrobarven svet, ni točen. Nekaj drugega je doživljaj gledanja in nekaj drugega doživljaj videnja. V različnosti teh

dveh doživljajev leži vzrok logične objektivacije sveta. Tudi ni točno povedano, da utrdimo izvestnost o vnanjem realnem svetu s sklepanjem po načelu vzročnosti. Po tem načelu kvečjemu svet logično objektiviramo, izvestni o njem smo neposredno v doživetju. Zmotno je nadalje naziranje, da so transcendentno realni objekti vzroki naših občutkov in da je vsled tega «vnanji svet» vsaj pri meroma tak, kakor ga zaznavamo. Prvič ne morejo biti materialni objekti vzrok psihičnih pojavov: kako naj vpliva materija na psiho? in drugič, kaka analogija naj vlada med psihičnimi občutki in materialnimi objekti, za slučaj, da bi bili oni učinki teh?

Vsa nevzdržnost Ušeničnikovega sistema se kaže v njegovi teoriji spoznav.

6. Izkušstvo in refleksija učita, da nimamo spoznav od početka, ampak da jih dobivamo le sčasoma pod vplivom objektov. Ker pa objekt sam na sebi ne more biti tisto, kar spoznavalno zmožnost formalno določa in udejstvuje, saj je objekt izven subjekta, spoznavalna zmožnost pa subjektu imanentna, more spoznavalna zmožnost vzprejeti od objekta le neki vpliv, nekaj vtisk in odtisk, v katerem se objekt subjektu razodeva. Zato lahko trdimo, da spoznavalna zmožnost prejme od objekta neko spoznavno determinanto. Izkušstvo in refleksija nas dalje učita, da je naše spoznanje objektivno in mnogokrat realno objektivno. S tem se razodeva druga svojstvenost naših spoznav. Kar spoznavamo, niso spoznavne determinante, te so namreč samo sredstvo, ki v njem spoznavamo objekte. Spoznanje samo meri naravnost na objekte. Objekt je v subjektu intencionalno, to se pravi, v subjektu je spoznavni lik, ki v njem spoznavajoči subjekt vsled svoje svojske spoznavne energije zre objekt sam. S tem, da spoznavajoči subjekt pod vplivom objekta objekt v sebi nekako vitalno spočne in obnovi, ga že tudi spozna, in sicer ga spozna samega v sebi. Tu notri tiči tista skrivnostna posebnost spoznanja. Napačno je namreč, da bi spoznavajoči subjekt zrl samo sliko objekta, zre marveč objekt sam. Bistvo spoznanja je prav v tem, da subjekt sprejema vtiske in v tistih vtiskih, kakršni so, dozira objekte. Le način je subjektiven, vsa vsebina, ves izraz z vsemi potezami je objektivni. Vtiski kajpada še niso zaznave. Zaznava je vitalni dej spoznavajočega subjekta, dej čisto svoje vrste. Reči moram, da vsega tega, izvzemši stavka, da je spoznanje skrivnost, ne doumem. Ne glede na to, da mi, kakor rečeno, ni jasno, kako naj vpliva materialni (razsežni) objekt na imaterialni (nerazsežni) subjekt, tudi ne uvidim, kako naj v spoznavnem liku subjekt zre objekt sam in ne lika. Kako naj subjekt spozna v nerazsežnem liku razsežni objekt. Kaj naj to znači, spoznavajoči subjekt spočne pod vplivom objekta v sebi objekt in ga spozna. Leži v liku nujnost tega spočetja? Lik objekta, ki determinira subjekt tako, da zre subjekt v njem objekt sam, kakršen je sam na sebi, v svojem bistvu, vendar ni več lik objekta, ampak objekt sam. Kako pa pride razsežen objekt v nerazsežen subjekt? Če je pa lik samo lik, to se pravi, če ni v liku objekta v svojem bistvu, kako ga more subjekt iz sebe spočeti? Kje je rečeno, da ga spočne takšnega, kakršen je izven subjekta v svoji materialni razsežnosti? Kako pride subjekt sploh do spoznanja razsežnosti, če ni niti sam niti lik objekta v njem razsežen? Vse to so nepremostljive uganke, nerazumljivi odnosi med subjektom in objektom, ki ne samo, da nam ničesar ne pojasne, temveč ki naravnost izzivajo skepticizem.

Dr. Alfred Serko.

Samoznaki slovenske stenografije. Sestavil prof. Adolf Robida. Ljubljana 1921. Cena 2 Din.

Prvo zbirko «Samoznakov in okrajšav v slovenski stenografiji» je priredil zaslužni nestor slovenskih stenografov, Novak. Izšla je v izvestju

novomeške gimnazije za šolsko leto 1893./1894. ter zbog svoje temeljitosti vzbudila v vseh stenografskih krogih največjo pozornost in priznanje. — Leta 1896. pa je isti avtor izdal zelo priročen in še popolnejši «Zaznamek okrajšav korespondenčnega pisma» na 105 straneh. Ker je Novakova zbirka v knjigotrštvu malomeščanov, smo sprejeli s prijetnimi občutki jedva 16 strani broječi skromni vadnec, ki vsebuje poleg odločnih samoznakov tudi nekatere končnice, navadnejše kratice, označbe za dneve in mesece ter nekaj najbolj pogosto rabljenih okrajšav. — Pisava v prof. Robidovi zbirki se vobče strinja z Novakovo učno knjigo. Prireditelj v početku zbirke pregledno navaja one besede, ki so slične ter se prav lahko zamenjavajo. Razen besede «kraljev» na 9. strani, ki je pomotoma osenčena, je stenogram brezhiben ter po prof. Osani tudi lično izveden. Za označenje novega samoznaka za «Jugoslavija» uvaja avtor začetnokončno okrajšavo s spajanjem prvega in zadnjega zloga. Meni se vidi brzotečnejše in prikladnejše spajati začetni zlog s poslednjim zlogom ter pisati «Ju»vija». — V pridevniku «stenografičen» se je prof. Robida oddaljil od Novaka, ki izpušča «grafi» ter piše steno»ičen in ne steno»ičen. Znak za sto tisoč je povzel po Magdičevem hrvatskem prenosu ter ga označuje s črtico pred ničlico navzdol, medtem ko ga piše Novak po češkem tesnopisu s črtico navzgor. Samovoljne premembe Novakovih ustaljenih oblik iz ozirov potrebne enotnosti in edinosti v slovenski stenografiji ne morem odobravati, dokler ni bodoči stenografski kongres kot edino merodajni, za presojo in ukrepe upravičeni forum razpravljal o konkretno utemeljenih izpreminjivalnih predlogih glede danes v slovenski stenografiji splošno priznanih in veljavnih Novakovih načel. — Uместno bi bilo označiti v zbirki samoznake s podčrtanjem, kakor jih loči od ostalih okrajšav prof. Jamnicky v leta 1893. prirejenu zbirki «Samoznaci i pokrate hrvatske stenografije». Sicer pa Robidova zbirka kot delno nadomestilo Novakovega zaznamka okrajšav, čigar novo izdajo bi kazalo v doglednem času pospešiti, začasno ustreza svojemu namenu in bo dobro došla našim mlajšim stenografom.

Rudolf Binter.

Mlinarjev Janez, slovenski junak ali uplemenitba Teharčanov. — Spisal po narodni pripovedki iz srede petnajstega stoletja F. Kočvar. Šesti natis. Založila Goričar & Leskovšek, Celje. 1922. 142 str.

Ta med narodom zelo priljubljena povest je izšla že v šestem natisu, kar je dobro izpričevalo njene privlačne sile, ki obstoja v spretno zamišljenem dejanju, ki mu je za podlago uplemenitba Teharčanov pred dobrimi pet sto leti. Slog spominja na naše idealizujoče pisatelje-pripovednike prejšnjega stoletja, ki so imeli navado deliti osebe kakega romana ali povesti v dva tabora črnih in belih ter so na ta način znali preprostemu čitatelju izvabiti celo solze genotja. Ker te izdaje ne kazi slab jezik, kakor «odlikuje» večino slovenskih povesti za ljudstvo, je knjiga simpatično ljudsko berilo.

Miran Jarc.

Kronika.

Moderna ruska lirika. V zbirki «Kniga dlja vsjeh», ki izhaja v založništvu «Misli» v Berlinu, je izšlo več zbornikov novejših ruskih lirike. V celoti nam ti zvezki podajajo nekako antologijo ruske moderne od Baljmonta do najmlajših, dasiravno v nobenem zborniku ni sistema in preglednosti in se že na prvi pogled opazajo kričeče vrzeli. Najnovejših (futuristi, dadaisti) emigracija sploh ne upošteva, kar bi bilo navsezadnje odpustljivo, tudi če stara poezija ne more biti sodnik novi; manjka pa več resnejših, tudi izven Rusije znanih imen. Tako n. pr. ni niti z besedico omenjen fini erotik Igor Sjeverjanin, ki ima vzlic iskanemu

artizmu močno lirično noto. Kljub vsem nedostatom in izrednim težkočam pa so 4 zborniki ruske lirike, ki nam jih nudi omenjena zbirka, pravo bogastvo poezije: greda cvetlic, ki se po svoji slikovitosti in globoki lepoti približuje cvetličnjakom romanske poezije, zlasti francoski moderni liriki. Nek poseben čar leži v teh liričnih zbornikih; zdi se, da tudi iz najdrobnejših cvetk veje skrivnost velike revolucije, ki pretresa ruska tla in še silneje rusko dušo. Ledena rosa smrti se oprijemlje teh verzov, tu debela kakor solza, tam fina kakor najdrobnejši biserni prah. Skoraj brezupen je ruski beg od realnosti v imaginarne dežele simbolistične poezije; tam, kjer je Rus najdalje od sebe, je podoben relikviji, ki jo mati hrani po umrlem sinu. Povsod se razgalja kruta nujnost, neizbežna kakor smrt, in od vse povsod zro votle oči apokaliptičnega okostja, ki se mu pravi: Ruska Realnost. Lirikova duša je od vseh najfinejša in zato mu je boleost najbolestnejša, krutost najkrutejša, resničnost najresničnejša. Tudi če skriva svoje oči z drhtečimi prsti in svojo bližino potaplja v mistične daljave, mu vendar resničnost privre skozi prste kakor sok iz grozda, ki ga je stisnila drobna ženska pest.

Ton prikrite groze, prtajene boleti in do dna izmerjene nižine življenja — je osnovni ton najnovejše ruske lirike in na tem tonu nastajajo najekstotičnejše melodije in najbolj ekspresionistične slike. Zato je ruska lirika na potu k osamosvojitvi in samoniklosti. Morda bo Rus odkril vrelce pesniških emocij, ko bo Evropa najbolj žejala za njimi, vračajoč se s praznimi vrči od izsušenih studencev. Mlada ruska lirika ima danes v svoji sredini tako svež in čist pojav, da jo lahko zavidajo vsi zapadnjaki, ki iščejo poti med simbolizmom in ekspresionizmom. To je Vjačeslav Ivanov. Prezgodaj umrli Blok je premalo znan, da bi v čistih vodah njegove poezije iskal zapadnjak svoj najfinejši odraz. Drugi poetje gredo za Nesmrtnimi. Miselni preobrat, ki se pripravlja v Rusiji in katerega najbolj označuje neobičajno vzrasli nagib k religioznim ekstazam, k metafizični poglobljenosti življenjskega nagona, bo osvežil tudi lirične talente in prepojil ustvarjalne duhove s tisto silo, ki jo dajejo le večne ideje, obsegajoče neskončne horizonte. Vjačeslava Ivanova in Aleksandra Bloka se je že dotaknil Puškinov «šestokrili serafim» in jima pokazal v rdečih revolucionarnih plamenih sledove Krista, [mističnega] sina božjega. Ruska lirika kakor tudi ruska umetnost sploh ne gre s koraki somnambule in razširjenih rok k obzorjem Absolutnega.

V omenjenih zbornikih je ta sled še rahla, neizrazita, saj dobršen del verzov poteka iz predrevolučne dobe, na drugi strani pa vrve epigoni, emigranti pesniki, patriotski stihotvorci itd. Zato se pa metafizična linija opaža pri liriki, ki so se že iskristilizirali kot pesniške individualitete. Zbornik «Iz ruskih poetov» prinaša na slepo roko izbrane najnovejše proizvode K. Baljmonta, V. Brjusova, A. Bloka, F. Sologuba in D. Merežkovskega. Najsilnejši med njimi je Blok in zato je tudi stopil najdalje od stare obale; vendar pa tudi že ostali slutijo bodoča jutra in iztezajo roke k zarjam Absolutnega. V «Antologiji sodobne poezije» sta «večna sopotnika» Ivanov in Kuzmin. «Poezija boljševiških dni» vsebuje večinoma proizvode emigrantov poleg Blokove «Dvanajstovice». Tu prevladuje nacionalistični ton, ki tu in tam nagloma vzkipi k preludiju vsečloveštva. Najboljši je zbornik «Poezija revolucionarne Moskve», ki ga je uredil pesnik Erenburg in opremil s kratkim uvodom. Tu je posebno bogato zastopan Vjačeslav Ivanov. Njegovi «Zimski soneti», ki jih je spesnil l. 1920., so globok izraz ruskega hrepenenja v mrzli zimi materialistične revolucije. Misli so vkleknjene v strogo formo soneta, kakor je ruska duša zaprta v forme vsakdanjosti in neizprosne borbe z notranjim in zunanjim življenjem. A preko

pravilnosti in zaokroženosti forme se odpirajo neskončna obzorja iskanja in hrepenenja. Zima čisti zrak in drobi zemeljsko prst, da je rodovitnejša; tako pripravlja pot sejalcem. Te sejance oznanja nova ruska umetnost. Prišli bodo kakor je prišel Mesija, ko so ga videli preroški duhovi. *B. Borko.*

Nove knjige.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Angelinović Danko. Latice. Pjesme. Zagreb. Hrv. štamparski zavod, d. d. 1922. 163 str. 20 Din.

Brinar Josip. Slovenska vadbica. Višja stopnja. Celje. Goričar & Leskovšek. 1922. 152 str. Broširano 14 Din.

Gvozdanović Dimitrije. Arditi na otoku Krfu. Zagreb. Hrv. štamparski zavod. 1922. 73 str. 30 Din, po pošti 2 Din več.

Koledar, komunistični za nav. leto 1922. Uredil ing. Drag. Gustinčič. Trst. Socialna Matica Ljudskega odra. 1922. 242 str.

Kozina Pavel. Pevska šola za ljudske, meščanske, srednje in glasbene šole. Ljubljana. «Jug.» 1922. VII + 59 str. 9 Din.

Kunaver Pavel. Kraški svet in njegovi pojavi. Poljudnoznanstven spis s slikami. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1922. 104 str. 36 Din.

Lišče, jugoslovensko. II. preradjeno izdanje. Sakupili dr. Mirko Deanović i Niko Stipčević. Split. «Jugoslovenska Matica». 1922. 335 str.

* **Milojević Miloje.** I., II. Horske pesme. Beograd. Društvo za zaščito jugoslovenske dece. 1920. 31 in 29 str. Zvezek po 10 Din.

Mladina, proletarska. Glasilo S. M. J. D. «Iskra». Izhaja štirinajstdnevno. Odgovorni urednik Kusold Al., Ljubljana. «Iskra». 1922. 12 str. Štev. po 2 Din.

Nauk, državljanski za obrtna učilišča. I. Obrtnik v svojem poklicu. Po K. Bergmanna naučni knjigi priredil s sodelovanjem A. Mikuša Henrik Podkrajšek. Ljubljana. Kr. zaloga šolskih knjig in učil. 1921. IV + 104. 10 Din.

Podkrajšek Henrik. Knjigovodstvo za lesne obrti. Ljubljana. Kr. zaloga šolskih knjig in učil. 1922. 346 str. Mehko vezana 26 Din, poltrdo vez. 28 Din.

Rozman Ivan. Naša bol. Nekoliko zgodovine k položaju na Koroškem. Ljubljana. Zvezna tiskarna. 1922. 65 str.

Sinclair Upton. Jimmie Higgins. Z dovoljenjem avtorja prevel Ivan Molek. Chicago, Ill. Leposlovna in znanstvena knjižnica Slov. nar. podporne jednote. 1921. 481 str.

Slovnica, slovensko-angleška. Chicago, Illinois. «Književna Matica». S. N. P. J. 1922. 364 str.

Šah. Št. 1—2. I. let. Maribor. Izdaja mariborski, šahovski klub za «Jugoslovenski šahovski savez». 1922. 16 str. Za pol leta 12 Din.

Šarabon Vinko. Gospodarska geografija. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1922. 310 str. 45 Din. (Znanstvena knjižnica, zvezek 3. in 4.)

Umetnost, slovenska. I. (Franke, Gaspari, Jakopič, Klemenčič, Sternen, Saša Šantel, Henrika Šantel, Tratnik, Vavpotič.) Ljubljana. Umetniška propaganda. 1922.

Vlahov Šimun. Misli i fantazije. (U hrvatskom i slovačkom jeziku.) Zagreb. Naklada piščeve. 1922. 31 str.

Jugoslovanska Union-banka

preje

Mariborska eskomptna banka

Ustanovljena leta 1872.

Akcijski kapital K 30,000.000.—

Rezerve K 16,000.000.—

Beograd, Gornja Radgona, Kranj, Ljubljana, Murska
Sobota, Velikovec.

..... Izoršuje vse bančne posle najkulantneje.

Veležganjarna

M. Rosner & Ro. nasl.

Viktor Meden

v Ljubljani

izdeluje najboljše

likerja,
rum,
konjak,
slivovko,
brinovec,
tropinovec.

Telefon interurban štev. 71

JOS. ROJINA

Ljubljana

Aleksandrova cesta 3

Krojačnica

za dame in gospode

Sienkiewiczovi romani!

Sienkiewiczovi romani

v novi izdaji so začeli izhajati pri Tiskovni zadrugi v Ljubljani.

Prvi roman, ki že izhaja v snopičih po 4 pole in prinaša tudi ilustracije, je znameniti zgodovinski roman

Z ognjem in mečem,

katerega dve slovenski izdaji sta bili že davno razprodani.

Vsak snopič velja 7 Din 50 p.

Naročniki naj pošiljajo naročnino in naj se priglašajo pri

Tiskovni zadrugi v Ljubljani,

Prešernova ulica šte. 54.

Sienkiewiczovi romani!

DELNIŠKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

TELEFON 132

BRZOJAVI: DELTISK

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

ČEKOVNI ZAVOD

ŠTEV. 11.630

Izdeluje vse tiskovine do najumetnejšega barvotiska, kakor tudi natiskuje liste, časopise, trgovinske in uradne tiskovine — Vsa ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svojo najbolje urejeno **knjigoveznico**, ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste

NAROČAJTE KNJIGE TISKOVNE ZADRUGE

v Ljubljani, Prešernova ulica 54.

Za priporočeno pošiljatev je treba k poštnini priračunati še 2 Din.

Novo!

- Sienkiewicz H.: Z ognjem in mečem.
1.-3. snopič. Vsak po 7-75 Din s poštnino vred.
- Jos. Jurčiča zbrani spisi. III. zv.
Broš. 30 Din, po pošti 2-50 Din več.
- I. Šorli: V deželi Čirimurecev. Povest s slikami.
Broš. 16 Din, vez. 21 Din, po pošti 1-50 Din več.
- Hobhouse-Ogris: Liberalizem.
Broš. 25 Din, po pošti 1-50 Din več.
- Ibsen: Gospa z morja.
Broš. 15 Din, po pošti 1-50 Din več.
- Nusič: Navaden človek.
Broš. 6 Din, po pošti 75 p več.
- Milčinski: Tolovaj Mataj. II. natis.
Broš. 15 Din, po pošti 1-50 Din več.
- Andrejev: Plat zvona.
Broš. 10 Din, vez. 17 Din, po pošti 1-50 Din več.
- Strug: Jutri.
Broš. 10 Din, vez. 15 Din, po pošti 1-50 Din več.
- Stifibny-Glonar: Simon Gregorčič.
Broš. 12 Din, vez. 15 Din, po pošti 1-50 Din več.

Zbirka «Slovenski pisatelji».

- Josipa Jurčiča zbrani spisi. Uredil dr. Prijatelj.
I. in II. zvezek, vsak po 20 Din, po pošti vsak 2-50 Din več.
- Simona Jenka zbrani spisi. Uredil dr. J. Glonar.
20 Din, po pošti 2-50 Din več.
- Dr. Iv. Tavčarja zbrani spisi. VI. zvezek.
30 Din, po pošti 2-50 Din več.
- Stritarjeva antologija. Uredil dr. Prijatelj.
15 Din, po pošti 2 Din več.
- Cankarjev Zbornik. Uredil dr. J. Glonar.
Broš. 25 Din, vez. 31 Din, po pošti 2 Din več.
- Fr. Zbanič: Pesmi.
Broš. 12 Din, vez. 17 Din, po pošti 1-25 Din več.
- Fr. Milčinski: Droblj. Zbirka humoresk.
Broš. 15 Din, vez. 20 Din, po pošti 1-75 Din več.
- Anton Novačan: Veleja. Drama.
Broš. 12 Din, vez. 17 Din, po pošti 1-25 Din več.
- Damiir Feigel: Tik za fronto.
Broš. 15 Din, vez. 20 Din, po pošti 2 Din več.
- Ante Debeljak: Solnce in senca. Pesmi.
Broš. 7 Din, vez. 12 Din, po pošti 1-25 Din več.
- Ivan Lah: Noč na Hmeljniku.
Broš. 6 Din, po pošti 75 p več.
- Simon Jenko: Pesmi.
Broš. 7 Din, vez. 11 Din, po pošti 1-25 Din več.

Zbirka «Prosveti in zabavi».

- Igo Kaš: Dalmatinske povesti.
Broš. 6 Din, vez. 11 Din, po pošti 1-25 Din več.
- Jos. Starč: Lisjakova hči. Povest.
Broš. 6 Din, vez. 11 Din, po pošti 1-25 Din več.
- Dr. H. Dolenc: Izbrani spisi.
Broš. 8 Din, vez. 13 Din, po pošti 1-25 Din več.
- J. Stritar: Sodnikovi. Povest.
Broš. 8 Din, vez. 13, po pošti 1-25 Din več.

Zbirka Mladinskih spisov.

- Čika Jova-Gradnik: Pisani oblaki.
Vez. 12 Din, po pošti 1 Din več.
- Dr. Ivo Šorli: Bob in Tedi, dva neugnanca.
Broš. 10 Din, vez. 15 Din, po pošti 1-25 Din več.
- Čika Jova-Gradnik: Kalamandarija. Otroško pesmi. — Vez. 10 Din, po pošti 1 Din več.
- I. Waschtelova: Pravljice. Z barvanimi slikami.
Vez. 18 Din, po pošti 1-25 Din več.

Novo!

Zbirka Prevodne knjižnice.

- Mig. Cervantes: Tri novele.
Broš. 8 Din, vez. 13 Din, po pošti 1-25 Din več.
- Anatole France: Pingvinski otok.
Broš. 15 Din, vez. 21 Din, po pošti 1-50 Din več.
- Barbusse: Ogenj. Roman.
Broš. 25 Din, vez. 32 Din, po pošti 2-50 Din več.
- A. Cehov: Sosedje in druge novele.
Broš. 8 Din, vez. 13 Din, po pošti 1-25 Din več.
- Shakespearjeva dramatična dela.
Prevel Oton Zupančič.
- Sen kresne noči.
Broš. 12 Din, vez. 17 Din, po pošti 1-25 Din več.
- Macbeth.
Broš. 12 Din, vez. 17-50 Din, po pošti 1-25 Din več.

«Pota in cilji».

- Zbirka poljudno-znanstvenih spisov.
III. in IV. zv.: Dr. Fr. Veber: Uvod v filozofijo.
25 Din, po pošti 2 Din več.
- VII. do IX. zv.: Dr. Prijatelj: Predhodniki in idejni utemeljitelji ruskega realizma.
Broš. 30 Din, po pošti 2 Din več.

Zbirka političnih, gospodarskih in socialnih spisov.

- Dr. Derč: Dojeuček.
Broš. 6 Din, po pošti 1-50 Din več.
- Št. Sagadin: Naš sadašnji ustavni položaj.
Broš. 6 Din, po pošti 1-25 Din več.
- L. Pitamic: Pravo in revolucija.
Broš. 4 Din, po pošti 50 p več.
- Dokumenti o jadranskem vprašanju.
Broš. 6 Din, po pošti 1-25 Din več.
- A. Ozris: Borba za jugoslovansko državo.
Broš. 12 Din, po pošti 1-25 Din več.
- VL. Corović: Rava in vera v srbski prošlosti.
Broš. 6 Din, po pošti 50 p več.
- Dr. Fr. Goršič: Socialna zaščita dece in mladine.
Broš. 12 Din, po pošti 1-50 Din več.
- Dr. J. Tičar: Boj nalezljivim boleznim.
Broš. 15 Din, po pošti 1-50 Din več.

Zbirka zakonov.

- Zakon o zavarovanju delavcev.
8 Din, po pošti 1 Din več.
- Zakon o zaščiti delavcev.
6 Din, po pošti 50 p več.
- Zakon o zaščiti javne varnosti in reda.
4 Din, po pošti 50 p več.
- Zakon o občni upravi.
5 Din, po pošti 75 p več.
- Zakon o glavni kontroli.
6 Din, po pošti 50 p več.
- Zakon o volitvi v občinska zastopstva.
4 Din, po pošti 50 p več.
- Dr. Iz. Rutar: Zbirka vojaških zakonov SHS.
10 Din, po pošti 1-25 Din več.

Razne knjige.

- Bartošek: Moderna družba in cerkev.
4 Din, po pošti 50 p več.
- Fr. Heller: Prigode gospoda Collina. Roman.
6 Din, po pošti 1-50 Din več.
- Fr. Heller: Blagajna velikega vojvoda. Roman.
12 Din, po pošti 1-50 Din več.
- Claude Farère: Gusarji. Roman.
16 Din, po pošti 1-50 Din več.